БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЁШ ЛЕНИНЧИ

Газета 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган

1990 йил 7 апрель Шанба
№ 67 (13. 503).
Баҳоси 3 тийин.

• ЎЗБЕКИСТОН ЛКСМ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ ОРГАНИ •

Съездолди мулоқоти

Совет ёшларининг кўпдан буён интиқлик билан кутган анжуманлари — ВЛКСМнинг XXI съездига саноқли кунлар қолди.

Комсомол бундан кейин яшаб қоладими, унинг бундан буёнги фаолияти қандай бўлади? Маълумки, мамлакатимизда кўппартиявийликка рухсат берилди. Савол туғилади: бу комсомол тақдирига таъсир этадими йўқми?

Шубҳасиз, Ўзбекистон комсомолининг тақдири ВЛКСМ тақдири билан чамбарчас боғлиқ. Шундай экан. Бутуниттифоқ комсомолининг олий анжуманига делегат этиб сайланган 172 нафар ўзбекистонлик йигит-қизларнинг ҳам ҳаяжонлари чексиз. Уларнинг зиммасида жуда катта — жумҳуриятимиздаги уч миллионга яқин комсомол-ёшларнинг ишончини оқлаш масъулияти юкланган.

Кеча Ўзбекистон ЛКЕИ Марказий Қўмитасида Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг иккинчи котиби А. С. Ефимов билан жумҳуриятимиздан ВЛКСМнинг XXI съездига сайланган делегатларнинг учрашуви бўлди.

А. С. ЕФИМОВ комсомол-ёшларга жумҳуриятимиздаги долзарб муаммолар, жумладан сиёсий-иқтисодий масалалар тўғрисида, бу масалаларни ҳал этишда Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси ҳамда жумҳуриятимиз ҳукумати қандай ишлар олиб бораётганлиги тўғрисида ахборот берди. Жумҳурият комсомол-ёшлари олдида турган вазифалар асосан нималардан иборат эканлиги тўғрисида гапирди. Учрашув сўнгида ёшларни қизиқтирган саволларга жавоб берди.

Ўзбекистон ЛКЕИ Марказий Қўмитасининг биринчи котиби А. Н. НОСИРОВ ўзбекистонлик делегатларнинг ВЛКСМ съездига йўриқномалари тўғрисида гапирди.

Дарҳақиқат, ВЛКСМнинг XXI съезди аввалги анжуманлардан тубдан фарқ қилади. Янги Устав ва комсомол тарихида биринчи марта унинг Ҳаракатномаси қабул қилинади. Демак, ёшларимиз анжуманда фаол иштирок этишлари, бу муҳим ҳужжатларнинг ёшлар учун мақбул шакли қабул қилиниши учун фаоллик кўрсатишлари лозим бўлади. Бугун Ўзбекистонлик

ВЛКСМ XXI съезди делегатлари Москвага жўнаб кетишди.

Ҳайдар АКБАР.

СУРАТЛАРДА: учрашувдан лавҳалар.

Е. БОТИРОВ суратлари.

ЛЕНИНЧА ШАНБАЛИКНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАБ

Ўзбекистон касаба уюшмалари жумҳурият кенгашининг ҳайъати В. П. Чкалов номли Тошкент авиация ишлаб чиқариш бирлашмаси, Ўзбекистон ССР 50 йиллиги номли Наманган шойи ишлаб чиқариш бирлашмаси ва «Ўзбекгазпромстрой» тресги меҳнат жамоаларининг 21 апрель куни В. И. Ленин туғилган куннинг 120 йиллигига бағишланган шанбалик ўтказиш тўғрисидаги ташаббусини қўллаб-қувватлади.

Бу йилги коммунистик шанбаликнинг ўзига хос хусусияти шундаки, унда ишлаб топилган маблағ корхоналарнинг касаба уюшма қўмиталари ҳисобига ўтказилади ва ижтимоий масалаларни ҳал этиш учун, хайрия мақсадларида, кам таъминланганларга ёрдам бериш, соғломлаштириш комплексларининг моддий базасини ривожлантириш учун сарфланади. Ўзбекистон касаба уюшмалари жумҳурият кенгашининг ҳайъати касаба уюшма қўмиталарига мурожаат этиб, ишлаб топилган маблағларнинг бир қисмини экология фалокати зонасида яшаётган Қорақалпоғистон меҳнаткашларини соғломлаштиришда ёрдам бериш учун ўтказишни илтимос қилди. (Қорақалпоғистон область касаба уюшмалари Советининг СССР давлат уй-жой-ижтимоий банкининг Нукус шаҳридаги МФ 073420 бўлимидаги ҳисоб-китоб счёти 69565).

(ЎзТАГ).

ТАЛАБАЛАР УЧУН ИККИ МИЛЛИАРД

Барча ўзлаштирувчи талабалар ва ҳатто «қониқарли» баҳо олувчилар ҳам 1 сентябрдан бошлаб стипендия оладиган бўладилар. Келгуси ўқув йилидан эса унинг ҳажми оширилади: талабалар оладиган стипендия ҳозиргиден 40 сўм эмас, балки 60 сўмни, ўқувчилар эса 30 сўм ўрнига 45 сўмдан оладиган бўладилар. СССР Вазирлар Кенгаши, ВЦСПС ва ВЛКСМ Марказий Қўмитаси ниҳоят мана шундай қарор қабул қилдилар.

— Бу қарор талабалар Бутуниттифоқ анжуманининг резолюцияси қоғозда қолиб кетар экан-да, деган кўпчиликда пайдо бўлган шубҳани тарқатиб юборадиган бўлди, — деб ҳисоблайди ВЛКСМ Марказий Қўмитасининг котиби, РСФСР халқ депутати Станислав Смирнов. — Унинг моҳияти шунчаки стипендияларни оширишдангина иборат бўлиб қолмайди. Ўқувчи ёшларнинг турмуш шарт-шароитларини қандай қилиб яхшилашнинг бутун бир ҳаракатномаси белгиланган. Уни 1995 йилгача бажаришга кам деганда 2 миллиард сўм талаб этилади. Талабаларга ёрдам кўрсатиш бошқа муҳтожларнинг манфаатларига зарар келтирмаган ҳолда амалга оширилади: давлат бюджетидан ортиқча маблағ ажратиш талаб этилмайди. Малакали мутахассислар тайёрлашдан манфаатдор бўлган вазирликлар ва маҳкамалар зарур бўлган маблағларни излаб топадилар.

Ўта муҳтож бўлган талабаларга ўқув юртларида ижтимоий ёрдам жамғармаси ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Талаба-оналар тўла ҳажмда стипендия ва боласига қараши юзасидан нафақалар олиш ҳуқуқи мустаҳкамлаб қўйилади. Оилавий талабалар жамғарма банклардан қарзлар олишлари мумкин.

— **Бу тадбирларнинг барчаси муҳим. Бироқ улар кун сайин қимматлашиб бораётган турмушни қоплай оладими?**

— Давлатнинг имкониятлари чексиз эмас. Талабалар ўзлари тўғрисида ғамхўрлик кўрсатишлари учун уларнинг қўлларини бўшатиш керак. Улар фақат вагонлардан юкларни бўшатишдагина эмас, балки ўзларининг келажак мутахассисликлари бўйича ишлай олсинлар. Қарорда ВЛКСМ Марказий Қўмитасининг: олий ўқув юрти илмий-тадқиқот ишларини ўтказишга ажратадиган маошнинг умумий фондининг камида ўн фоизи ана шу ишларни амалга оширишда қатнашаётган талабаларга сарф қилинади. Яхши ўқиганлиги учун стипендияларга қўшимча бериш тўғрисидаги илгари қабул қилинган қарор ҳам ўз кучида қолади.

Анжуманда талабалар қўйган кўпгина талаблар қарорда ўз ифодасини топган. Кўпчилиги, лекин ҳаммаси эмас. Стипендиялар ҳажмини расмий кун кечиришнинг энг кам миқдорига етказиш (унга ҳар йили тузатишлар киритиб боришни эътиборга олиб) масаласи ҳал бўлган эмас... Комсомол қўмиталари ҳузуридаги талабалар отрядлари ва хўжалик ҳисобидаги уюшмалар ўз ишини шартнома асосида ташкил эта олади.

Талабалар муаммолари қонунчилигимизда биринчи ўринда турмаяпти. Бироқ жиддий қадам қўйилди. Кейинги қадам ҳам қўйиладими? Бу талабаларнинг ўзига ҳам боғлиқ бўлади.

Д. КУКУНОВ.

Танишинг: ВЛКСМ XXI съезди делегати

Комсомолнинг қўли калтами?

ВЛКСМ XXI съезди делегати Андижон вилояти Балиқчи ноҳияси комсомол қўмитасининг саркотибаси Матлубахон ҲАЛИЛОВА билан мусоҳаба

— **Яширишнинг ҳожати йўқ. Съезд арафасида ёшлардан бири ҳузурингизга кириб, комсомол сафидан ўчиришларингизни сўраган эди. Воқеага қандай муносабатда бўлдингизлар?**

— Қилаётган ишингиз, мақсадингизга ишончсизлик туғилса, ундан ёмони йўқ. Давлат суғурта ташкилотининг ноҳия бўлими ишчиси Толибжон Латипов комсомолдан чиқиш учун ариза бергани бор гап. У қилаётган ишимиз аъзолик бадали тўлашдангина иборат бўлиб қолаяпти, деб эътироз билдирди. Масалани атрофлича ўргандик. Ҳақиқатан ҳам у ишлаётган муассаса бошланғич комсомол ташкилоти ишни бўшаштириб юборган экан. Аниқ тадбирлар ишлаб чиқилди.

Тан олиш керак. Ҳалигача айрим бошланғичлар ўз ишларини йўлга сола олмаяптилар. Уларни уйқудан уйғотиш учун туртки керак бўлаётир. Латипов масаласига келсак, ихтиёрни ўзига бердик. Айни чоқда эзгу ишларимизни обдон тушунтирдик.

Комсомол аъзоси умидли ишларга бел боғлади. Энди муҳими ёшларда комсомолга ишонч туйғусини шакллантиришимиз лозим. Айниқса, «комсомол инқирозга учради» деган турли хил гаплар айтилаётган ҳозирги пайтда шундай йўл тутиш керак.

— **Сиз ўзингиз ана шу фикрга қўшиласизми?**

— Кечирасизу ёшлар билан ёниб ишлайдиган, уларнинг дарди, ташвиши билан яшайдиган одам бундай гапни айтмайди. Ҳозир бизнинг сафларимизга, ишбилармон, ҳақиқий комсомол етакчилари керак.

— **Айримлар комсомолнинг қўли калта, дея зорланишади.**

— Ишлашни истаган имкон қидиради, деган гап бор. Комсомолнинг аввалги съезди бизга катта имкониятларни берди. Муҳими иқтисодий томондан мустақил бўла оладиган бўлдик. Ахир ўзганинг ҳамёнига кўз тикишдан оғири йўқ-да.

Ноҳиямиз марказидан узоқроқда эски Ҳаққулобод деган жой бор. Хизмат юзасидан қош қорайганда ўша жойдан қайтаётсам гузарда бир гуруҳ ўсмирлар йиғилиб туришибди. Сабабини сўрасам елка қисишди. Тайинли бир жавоб қилмадилар. Маълум бўлдики ишдан сўнг ёшларнинг кўнгил ёзадиган жойлари йўқ экан.

Куйбишев номли жамоа хўжалиги ёшларини ташаббусга отлантирдик. Тўғрироғи, дилдаги ташвишни юзага чиқардик. Улар хўжалик ҳудудида дам олиш зонаси қуришни талаб қилдилар. Раҳбарлар қаршилик билдиришмади. Аксинча, маъқуллашди. Комсомоллар ихтиёрига 25 гектар ер ажратилди. Хомаки ҳисоб-китобларга кўра 200 минг сўм маблағ сарф этиш кўзда тутилди.

Шанбаликлар ўтказдик. Ишлатилмай ётган маблағларни ишга солдик. Хуллас, ёшларнинг жон куйдиришлари бефойда бўлмади. Фавворалар қуриб битказилди. Дам олиш хоналари кўнгилочар ўйинлар учун жойлар тахт қилинди. 53 минг сўм ҳисобига стадион тикланяпти. Сунъий кўл барпо этилди. Яқин кунларда маскан ёшлар билан гавжум бўлади. Ноҳиямизда бундай дам олиш зоналаридан яна иккита бор. Ҳаммаси ёшлар меҳнати билан рўёбга келаётир.

— **Йиғинлардан бирида «Етти қаҳрамон» ёдгорлиги ҳақида гапиргандингиз.**

— Афғонистондаги уруш қанча-қанча алп йигитларимиздан жудо қилди. Уларнинг айримларига она юрт тупроғини кўзга суртиш, насиб қилмади. Ноҳиямиздан етти нафар ўғлон чекига ана шундай қисмат тушди. Марҳумларга ҳурмат рамзи сифатида «Етти қаҳрамон» ёдгорлигини тикладик. Мени бир нарса ўйлантиради. Афғонистондан қайтмаганларга ҳамиша ҳам эъзозда бўлаяпмизми? Уларнинг дардига малҳам топаяпмизми? Инсонларнинг қадрига тириклигида етайлик. Шу мақсадда ноҳиямиздаги уч юздан зиёд «афғон» ҳақида «Гулдаста» тайёрламоқчимиз. Альбом шаклидаги бундай тўпламда уларнинг оловли йиллардаги жасорати ҳамда бугунги кундаги фаолиятлари хусусида ҳикоя қилинади.

— **Матлубахон, аскарлар ҳақида гапираяпсиз-у, кўзингизда ёш...**

— Биласизми, урушдаги ўлим бошқа экан. Аммо тинчлик замонда-чи? Жумҳуриятимизга кунора келаётган темир тобутларни кўз олдингизга келтиринг-а. Куни кеча Балиқчи ноҳиясига яна бир тобут келтирилди. Уйланмаган йигитни сўнгги йўлга кузатишдан олдин ёр-ёр айтиш оғир бўлар экан. Вужудим музлаб кетди. Кўнглим вайрон бўлди.

Жумҳуриятимиз Олий Кенгаши сессиясида йигитларнинг ҳарбий мажбурияти ҳақидаги масала муҳокама этилгани ниҳоят маъқул бўлди. Агар менга съездда сўзга чиқиш имконияти насиб қилса худди шу ҳақда сўзлаган бўлардим. Қолаверса, ҳарбий хизматга чақирув ёшини ҳам 18 дан эмас, 20 ёшдан белгилаш керак. Ахир йигитларимиз бироз бўлсада тўлишиб, чиниқиб ҳарбий хизматга борса, бунинг нимаси ёмон?

— **Ёшларнинг бўш вақтини фойдали ташкил этиш борасида «Баҳс» деб номланган «Қизлар гурунги», «Ёш аскиячилар беллашуви» катта қизиқишга сабаб бўлди. Аммо кейинги бошланиши кўзда тутилаётган мунозара ҳусусида турли фикрлар билдирилаяпти.**

— «Ширинсуханлик кечаси»ни кўзда тутаяпсиз-да. Водий халқи қадимдан муомала маданияти борасида ғоят ширинсухан бўлган. Ахир ўз фарзандини сизлаб сўзлаш ҳам андижонликларга хос эмасми? Аммо кейинги вақтларда ёшларнинг бир-бирларига бўлган муомалалари бироз дағаллашиб кетаяпти. Шу боис «Ширинсуханлик кечаси» уюштиришни кўзда тутдик. Отабек ва Кумуш, Раъно ва Анвар Мирзоларнинг нафис сўз ўйинлари қалбимиздан, кундалик ҳаётимиздан янада чуқурроқ ўрин олса, қандай яхши.

— **Ноҳияда комсомол-ёшлар бригадалари таъбир жоиз бўлса «эни»дан ҳам «бўйи»дан ҳам қисқартирилди? Буни қандай изоҳлайсиз?**

— Тўғри, биз танлаган йўл ҳаммага ҳам маъқул бўлмади. Айримлар уни чекиниш деб ҳам баҳолашди. Аммо ҳаётий ҳақиқатга нима етсин. Ўтган йили ҳам ноҳиямизда 40 та комсомол-ёшлар бригадаси бор эди. Жорий йилда ҳар бир хўжаликда биттадан, жами 14 та қолдирдик. Бригада тасарруфини ҳам ёшларнинг ўзларига бердик. Демак, амалий ёрдамимиз ҳайбаракаллачилик тусида эмас, ҳақиқий бўлади. Чунки имкониятимиз қамрови шуни тақозо этади.

— **Вилоят комсомол конференциясида дала меҳнаткашлари учун ноҳияда саккиз соатлик иш куни белгиланганлиги айтилган эди. Лекин кўпчилик бундай хабарга ишонмади.**

— Албатта, дала меҳнаткаши ҳақида гап борса, эрта тонгдан, қоронғу тушгунча ишлайди, дея ваъзхонлик қилинарди Ахир колхозчининг жони темирдан эмас-ку. Биз кўп болали оналар учун 6 соат, бошқалар учун рисоладагидек ишлашни таклиф этдик. Иш ҳақи ҳам аслида шу асосда тўланади-да. Ошкоралик даврида эскича йўл тутишнинг кимга кераги бор. Якшанба эса дам олиш учун. Ҳеч қандай бўяб кўрсатишсиз айтаяпман бу гапни колхозчи ёшларимиз эндиликда ана шундай йўсинда ишлашга кўникиб қолдилар.

— **Съезд делегати бўлиш, унвон ёки обрў эмас, шундай эмасми?**

Комсомол ишини янада яхшилаш учун нималарга эътибор бериш керак, деб ўйлайсиз?

— Албатта, съезд делегати зиммасида катта масъулият бор. Энг аввало у билдирилган ишончни оқлаши керак. Ёшлар дарди, ташвишини елкасига олмаса, яхшиси бундай ҳуқуқдан воз кечгани маъқул. Комсомол фаолиятини яхшилаш учун ҳали қилинадиган ишлар кўп. Менимча, бу йўлда биз эндигина игна билан чуқур қазишга киришдик. Ноҳия қўмитаси ҳуқуқидаги бошланғичларга комсомол аъзосининг ҳисоб варақасини ўзида сақлаш ҳуқуқи берилганлиги жуда яхши бўлди. Энди бундай мустақилликни ноҳия қўмитаси ҳуқуқи берилмаган бошланғичларга ҳам бериш лозим. Сабаби ёшлар билан юзма-юз бўлиб ишлашга нима етсин, ортиқча қоғозбозлик камаяди. Рўйхатда бору, ўзи йўқлар бўлмайди. Яна қуйи бўғинларини маълум даражада қисқартириш ҳақида кўрсатма олдик. Буни қандай тушуниш керак? Ахир ёшлар қалбига бевосита йўл топа оладиган, улар билан яқин алоқада бўладиганлар қуйи бўғиндагилар эмасми? Аксинча вилоят комсомол қўмитасидан «ортиқча» вазифаларни қисқартириш керак.

— **Комсомол ходимлари билан суҳбатлашсангиз «эрталабдан кечгача ишлаймизу, рағбатлантириш йўқ», деб нолишади. Аслида...**

— Комсомол ходимлари талаб даражасида ишлай олишмаяпти, демоқчисизда. Биринчисига қўшиламан. Ҳали айрим комсомол ходимлари ўз қобиқларидан ташқарига чиқолмаяптилар. Комсомол аъзолари эса дадил фикрлайдиган, ўзгача ишлайдиган бўлиб қолишди. Бошқачароқ қилиб айтганда айрим комсомол ходимлари уюм-уюм қоғоз ва буйруқлар билан ўринларида депсиниб туришибди.

Биз комсомол ходимларини синовдан ўтказиш учун янгича иш бошладик. Бошланғич етакчилари ўртасида мусобақа уюштираяпмиз. Баҳо амалга оширилган ишлар натижасига қараб берилади. Ғолиблар чет элларга, шунингдек, Иттифоқимиздаги дам олиш лагерларига йўлланмалар билан тақдирланадилар.

— **Бўлмаган ишни бўлди дейиш қийин. Аммо узоқ йиллар шунга йўл қўйиб келинди.**

— Очиғини айтиш керак. Бундай иллатдан ҳали ҳам қутула олганимиз йўқ. Комсомол сиёсий ўқувини олиб кўрайлик. Ўқув яхши олиб борилаяпти, дея ваъз сотамиз. Аслида унинг номигагина ўтказилаётгани, гоҳида қоғозлардагина олиб борилаётганини ҳаммамиз биламиз. Аммо сукут сақлаймиз. Бу қачонгача давом этади? Менимча хаспўшлашларга барҳам бериб, ишнинг таъсирчан шаклини қидиришимиз керак.

— **Москвада иш бошлайдиган комсомол съездидан нималар кутаяпсиз?**

— Энг аввало, ошкораликни, комсомол шаъни ва обрўсини тиклаш хусусида жиддий фикр юритишни, муҳими комсомолнинг қўли калта бўлиб қолмаслигини кутаман.

Суҳбатни Фозилжон ШОДМОН олиб борди.

«НАФОСАТ—90»

Ўзбекистон ЛКЕИ Марказий Қўмитаси Ўзбекистон ССР Маданият вазирлиги ва Ўзбекистон ССР телевидение ва радиоэшиттириш Давлат қўмитаси ўзбек рақслари ижрочиларининг «Нафосат—90» конкурсини ўтказади.

Бундан мақсад ўзбек миллий рақсларини ташвиқот қилиш ёш раққос ва раққосаларнинг ижрочилик маҳоратини ошириш, истеъдодли ёшларни халққа танитиш каби эзгу мақсадлар кўзда тутилади.

Конкурсда театр-концерт ташкилотларининг раққос ва раққосалари, ашула ва рақс ансамблларининг артистлари, музикали драма ва опера театрларининг 15 ёшдан бу йил 25 ёшга тўладиган ўзбек рақс ижрочилари қатнашишлари мумкин.

Беллашув уч босқичда ўтказилади. Биринчи босқич ёпиқ тарзда. 26—27 апрель кунлари иккинчи босқич ўткач, сараланган иштирокчилар ниҳоят учинчи босқичга киритилади.

Беллашув программасига асосан унинг иштирокчиси Фарғона, Хоразм, Бухоро ва Қорақалпоқ услубидаги классик меросга кирган ўзбек мақом рақси ёки рақсини албатта ижро этиши, битта фольклор халқ саҳна номери ижро этади — номер ижрочининг хоҳишига кўра танланади, Учинчи — «Ялла» рақси. Буни ижро этишда жўр бўлиш учун конкурс қатнашчиси солист ижрочини таклиф этиши мумкин.

Беллашувга тақдим этилган рақслар лирик жанговар, ҳазил ўйин ва бошқа турларда бўлиши мумкин. Рақс ижросига кетадиган вақт беш минутдан ошмаслиги талаб қилинади. Конкурс қатнашчилари 25 балл системада баҳоланади. Нозиклик «беш» балл, жозибалилик «беш» балл, образлилик «беш» балл, ифодалилик «беш» балл, миллий руҳ «беш» балл.

Якунловчи босқичга юқори балл олган 11 ижрочи қўйилади. Ғолиблар учун битта биринчи мукофот; биринчи даражали диплом, ҳайъат мукофоти ва капиталистик мамлакатга йўлланма; иккинчи мукофот—иккинчи даражали диплом, ҳайъат мукофоти, ҳамда социалистик мамлакатга йўлланма; учинчи мукофот — учинчи даражали диплом ҳамда ҳайъат мукофоти.

Жумҳуриятнинг машҳур хореография арбоблари, балетмейстерлар педагог ва санъатшуносларидан тузилган ҳайъат лозим кўрган ғолиб ва ғолибаларни Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотига тавсия қилади. Ташкилий қўмитага қуйидаги ҳужжатлар топширилади: ариза, балетмейстери, бастакорнинг исм-фамилияси таъкидланган ҳолда конкурсга тақдим қилинган рақслар рўйхати. Ҳужжатлар қуйидаги адресга юборилади: Тошкент шаҳри, «Пахтакор» кўчаси, 5 Ёшлар уйи. Беллашувга марҳамат қилинг, рақс санъати мухлислари!

ҚАТЪИЙ ЎЙЛАБ, ЖИДДИЙ ҲАРАКАТ ҚИЛАЙЛИК

АТРОФ-МУҲИТНИНГ ҳаддан ташқари ифлосланиб, турли касалликларнинг ортиб боришини ҳисобга олиб, Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти Жаҳон саломатлик кунини «Сайёрамиз — саломатлигимиз. Қатъий ўйлаб, жиддий ҳаракат қилайлик» шиори остида нишонлашга қарор қилди. Бугун замирида ер курраминиздаги барча жамоатчилик эътиборини табиат муҳофазасига қаратиш кўзда тутилган. Модомики шундай экан, зиммасига табиатни муҳофаза қилиш юклатилган ташкилот ходимлари, қолаверса, бутун жамоатчилик жиддий ҳаракат қилмоғи ҳам қарз, ҳам фарз.

Дард азобини бемор билан бемор боққан билади, дейди халқимиз. Касбимиз аллерголог шифокор. Бизнинг мутахассислигимиздаги беморларнинг ҳаёт кечириши минг бир азоб, десак янглишмаймиз. Бирданига нафас қисиши, баданга тошма тошиши, даврий тўхтовсиз акса уриш, бурун битиши, бирор овқат турини истеъмол қилолмаслик каби аллергик касалликларнинг ўсиб бораётганлиги, касалликка мубтало этаётган сабаблардан бири олаётган нафасимиз, ичаётган сувимиз, еяётган овқатимиз барчаси кимёнинг халқ хўжалигига кенг тадбиқ этилганлиги натижасидир. Турли саноат корхоналарининг ҳисоб-китобсиз қурилиши, қишлоқ хўжалигида турли кимёвий дориларнинг кенг қўлланиши оқибатида куррам заминни заҳарли газлар аралашмалари, буғлар, аэрозоллар булғамоқда.

Йилига бутун дунёда 20 миллиард тоннадан зиёд кўмир ёқилади, 2,5 миллиард тонна нефть ёнилғи сифатида ишлатилади. Улар ҳавога 200 миллион тонна ис гази, миллионларча тонна бензин буғи ва бошқа заҳарли газларни ажратади. Нефть, бензин ташиш жараёнида ҳамда нефтнинг чала ёниши натижасида 2 фоиз миқдори исроф бўлиб табиатни зарарлайди. Аниқ илмий манбаларга қараганда йилига атмосфера ҳавосига 220 миллион тонна заҳарли модда сингиб кетади. Атмосферанинг ифлосланишида транспорт воситаларидан чиққан заҳарли моддалар 40 фоизни, ҳар хил ёқилғининг ёнишидан чиққанлари эса 20 фоизни ташкил қилади. 15 фоизи иссиқлик чиқарувчи заводлардан, 25 фоизи эса бошқа манбалардан ажралади. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг (ВОЗ) маълумотига қараганда, Англиянинг ўзида ҳавонинг ифлосланиши натижасида бронхит касаллигидан ҳар йили 30 минг киши оғриб, 20 миллион иш куни йўқотиларкан. Ҳавонинг ифлосланиши аллергик касалликлардан ташқари кишиларга хавфли ўсма касалликларига дучор этиши ҳам мумкин.

Табиатга, инсониятга нисбатан раҳм-шафқатсиз бўлишлик бизда йўқ, дейсизми? Узоққа бормайлик. Енгинамизда турган Чирчиқ ҳавосига бир назар ташлайлик. Олмалиқдаги кимёвий ва бошқа йирик корхоналар-чи? Шаҳри азим Тошкент кўчалари бўйлаб турли-туман тиним билмас автотранспорт воситалари-ю, улардан чиқаётган ис газларига эътиборни бир дақиқа қаратайлик. Аҳвол шу йўсинда кетаверса, юқоридаги баён қилинган мамлакатдагидек аҳвол бизда бўлмайди, деб ким кафолот бера олади? Лекин шундай бўлса-да, ҳар ҳолда бизнинг диёримизда табиат муҳофазаси давлат қонунидан ўрин олган. Табиатни муҳофаза қилиш тадбирларига давлат капитал маблағидан йилига бир неча миллиард сўм сарфланиб келмоқда. Бундан ташқари «табиий санитар» вазифасини бажарадиган ўрмонларни кўпайтиришга, уларни муҳофаза қилиш ва қўриқлашга давлат бюджетидан 950 миллион сўм сарф қилинади. Хўш, бундан ташқари яна қандай чора-тадбирларни қўлласак, табиатни муҳофаза қилган, инсониятни дардга чалинишидан фориғ қилган бўламиз.

Табиийки, ташқи муҳит, хусусан атмосфера ҳавоси билан аҳолининг сиҳат-саломатлиги ўртасида чамбарчас алоқа бор. Ҳавонинг мусаффо бўлиши киши саломатлигининг гаровидир. Саноат корхоналари ва аҳоли яшайдиган жойларни санитария жиҳатидан ободонлаштириш, кўча ва йўлакларни кўкаламзорлаштириш, ҳавонинг ифлосланишига қарши кураш, қолаверса, аллергик касалликларнинг олдини олиш учун муҳим омил. Бу касалликка олиб келувчи сабаблардан бири ҳам чанг ютишдир. Боғларимизни безайдиган, хушбўй ҳиди билан кишиларни ром қиладиган гиёҳлардан райҳон, жамбил каби ўсимликларни ҳовли атрофларига экиш, кўча-кўйларни, оромгоҳ жойларни ёввойи ўтлардан тозалаш аллергия аломатлари пайдо бўлмаслигида катта роль ўйнайди. Бундан ташқари ишлаб чиқариш корхоналарида шароитларни яхшилаш, иш жараёнида соғлиққа зарарли таъсир қилувчи воситаларни бартараф этиш лозим.

О. НАЗАРОВ.
Ўзбекистон ССР Соғлиқни сақлаш вазирлигининг бош аллергологи, тиббиёт фанлари номзоди.

Қ. НИЗОМОВ,
жумҳурият аллергология марказининг бўлим мудири.

ҚАЛБ ДАЪВАТИ

— Балки, бу ихлосдандир, билмайман, лекин ҳар гал юрак хуружи билан ётиб қолганимда Лолахоннинг муолажалари билан оёққа тураман. Сиз ҳам албатта, Лола Азларовнага кўрининг. Қўли енгил врач...

Шифохонадаги ҳамхонамнинг бу сўзидан сўнг менда ҳам Лола Азларовнага мурожаат этиш истаги туғилди. Бахтимни қарангки, бизнинг палатага унинг ўзи қараркан.

Касалхонага биринчи марта ётганим учун хонадагилар билан ҳадеганда тил топиша олмасдим. Лекин уларни ўзимча синчиклаб кузатардим. Ичимизда энг оғири юқоридаги кароватда ётган Махсум ака эди. 40 ёшлар чамасидаги бу йигит оғир инфаркт туфайли бу ерга келтирилган экан. Хамхоналаримизнинг айтишига қараганда, унинг хотини 5 ёшли боласи билан ташлаб кетибди.

Махсум аканинг жонкуяри — биргина Бахтиёр исмли ўғли. У дадаси атрофида парвона. Ҳар бир имосини тушунади унинг. Гоҳ унга дори ичиради, гоҳ қошиқда сув. Бола беморнинг ҳолини кўриб, баттар юраги сиқилади.

Хаёллар гирдобига ғарқ бўлганимда эшик очилиб, ҳамширанинг овози эшитилди.

— Сизни Лола Азларовна чақиряптилар. Мен билан юраркансиз, — деди у.

Муолажа хонасида ўрта бўйли, тўладан келган, сочларига бемаврид оқ оралаган, оқ халатли аёл нималарнидир ёзиб ўтирарди.

Танишдик. Лола Азларовна мени синчковлик билан кўздан кечирди.

— Юрагингиз бироз чарчабди, — деди у кулиб. — Ҳечкиси йўқ, тезда тузалиб кетасиз.

Ўша кундан бошлаб муолажалар бошланди.

Лолахон Азларовна ҳар куни хонага бир вақтда — эрталаб роса соат 10 да кириб келади. Ҳар бир бемор билан дилдан суҳбатлашади. Унга далда беради. Ширин сўзи билан кўнглини кўтаради. У чиқиб кетгач, хонада қандайдир илиқ ҳаво қолади. Кайфиятимизда кўтаринкилик пайдо бўлади.

Унинг беморлар учун юракдан куйинишини, одамийлигини бир тасодиф фожиа туфайли янада яққол ҳис этдим.

Махсум ака ўғли Бахтиёрни қаёққадир жўнатиб юбордию, тўсатдан мазаси қочиб қолди.

Бир зумда касалхона оёққа турди. Хонамизни врач, ҳамширалар босиб кетди. Лолахон беморга сунъий нафас олдириш учун ҳаракат қилар, кимларгадир буйруқ берар, кетма-кет келтирилаётган ёстиқчалардаги кислород ҳам беморга ўз таъсир кучини кўрсата олмади. Тахминан бир ярим соат ўлим билан олишилди. Афсуски, бу сафар ўлим ғолиб чиқди. Махсум ака кўз юмди. Махсум акани қутқариб қолиш учун барча чоралар кўрилган, бунинг иложи бўлмади.

Ҳамма бошини сарак-сарак қилганча тарқала бошлади. Хонада биз билан Лола Азларовнанинг ўзи қолди.

— Энди ўғлига нима деймиз.

Унинг бу сўзидан ҳаммамиз сесканиб кетдик. Махсум аканинг жасадини олиб чиқиб кетишди. Лолахон бизга яна қайтиб келди. [illegible] Бахтиёр кириб келди. У дадасининг ҳувиллаб қолган кароватига кўзи тушдию, хавотир билан деди:

— Доктор опа, адам қани?

Ҳаммамиз қотиб қолдик. Гўё отасининг ўлими учун унинг олдида биз гуноҳкордек эдик. Боланинг «доктор опа»га тикилган кўзлари нимадир ҳис этар, [illegible] хос мойиллик бор эди.

Лолахон бола томон бир [illegible] одим ташлади-ю, бутун вужуди билан уни маҳкам қучиб бағрига босди. Шу тобда [illegible] бир оғиз тасаллига муҳтож бўлган бола кўнглига таскин берувчи бир жумла топа олмай унинг [illegible] бошини кўкрагига босарди.

— Адажоним...

Еш қалб қаъридан отилиб чиққан бу нидо бағримизни ўртади...

Ана ўшанда бу жафокаш врач ҳақида бирон нарса ёзишни юрагимга тугиб қўйган эдим. Биз шундан кейин ҳам Лола Азларовна билан кўп учрашдик. Лекин ҳар гал бирор сабаб туфайли у билан суҳбатлаша олмасдик. Энди унинг иши янада кўпайган, бош врач ўринбосари лавозимида ишларди.

Кейин бирдан ноҳуш хабар... Уни 17-шаҳар касалхонасидан кетаётганини эшитдим.

— Ушанда қизиқ бўлганди, — деди Лола Ғуломова. — Мени «Ўзбекселмаш» ишлаб чиқариш бирлашмасининг медицина-санитария қисми тарбия бўлимига ишга таклиф этишди. «Бизга сиздек мутахассис керак, йўқ деманг» дейишди. Мен ҳам ўйламай-нетмай «келаман» деб ваъда бердим. Балки, бу кейинги вақтда мени оғриқдан касалхонада тарқалган ҳар хил мишмишлар туфайлидир. Гўё мен шу лавозимга ёпишиб олган эмишман. Бу бемаъни сўзлар жонимга тегар, юрагимга ғул бўлиб қадаларди. Қачонгача шунақа қилиб юраман, дедим-да, шартта ишдан бўшатишларини сўраб бош врачга ариза ёздим.

«Кетманг, ўрганган жойингиз» дейишди улар. Лекин аҳдим қатъий эди. Бунинг устига менинг ёрдамим бу ердан кўра бирлашма ишчилари учун кўпроқ керак эди. Оғзига эрк берганлар лаб тишлаб қолишди ўшанда.

Лола Азларовна мана беш йилдирки, шу бирлашма касалхонасининг терапия бўлимига бошчилик қилиб келмоқда. Бу йиллар орасида унинг шифобахш қўллари қанча-қанча беморлар дардига даво берди.

— Биз Лола Азларовнанинг хизматидан миннатдормиз, — дейди бизга ушбу бирлашма бош врачи Татьяна Владимировна Злиевская.

Суҳбат орасида Лолахон бизга вилоятимизнинг турли ноҳияларида истиқомат қилувчи кишилар — унинг қўлида даволанган беморлардан келган мактубларни кўрсатди. Хатларда шифо топганларнинг ўз врачига бўлган қалб сўзлари битилганди.

Лола Ғуломова билан хайрлашиб кетаётганимда, унга тилимнинг учида турган сўнгги саволни бердим:

— Лола опа, Махсум аканинг ўғли Бахтиёрни кўпинча эслайман, унинг ўша «Доктор опа, дадам қани?» деб маъюс турганлари сира кўз олдимдан кетмайди. Билмайсизми, шу боланинг тақдири нима бўлди?

— Ие, ҳали эшитмаганингиз йўқми? Уни яқинда уйлантирдик. Тўйларига ўзим бош-қош бўлдим. Чунки ўша воқеадан кейин у менга қаттиқ боғланиб қолган эди-да. [illegible] бир аёлдек бўлиб қолганди...

Чорак асрдан мўлроқ вақтдан бери минглаб кишилар дардига малҳам бўлиб келаётган бу одамохун аёл олдида бошқа сўз айтишга ожиз эдим. Унинг кимлиги, қандайлиги икки оғиз сўзидан шундоққина аён бўлиб қолганди.

М. КОМИЛЖОНОВ.

СУРАТДА: Лола ҒУЛОМОВА.

РАҲМАТ АЙТАМАН

Кутилмаганда Қодирали ўхтин-ўхтин ўқчий бошлади. Ҳайрон қолган бўлсак-да, ўтиб кетади, деган умидда эдик. Орадан анчагина фурсат ўтди. Ҳамон аҳвол ўша-ўша. Қарасак иш жиддий. Вақт ғаниматида «Тез ёрдам» чақирдик. Илгарироқ ҳаракат қилганимиз яхши бўлган экан. Шифокорлар гўдакни 5-болалар юқумли касалликлар шифохонасига келтиришди. Дарров ишга киришилди. 1,5 ёшли норасида овқатдан заҳарланибди!

Бир неча кундан сўнг Қодиралига жавоб беришди. Шундай бўлса-да, негадир у ҳолсиз. Бемажол. Ўзини йўқотиб қўйганди. Олдинига буни касаллик асоратига йўйдик. Қарасак, ундай эмасга ўхшайди. Куйбишев ноҳиясига қарашли 19-болалар поликлиникаси бизга хизмат кўрсатади. Ўша ердаги участка врачимиз Матлуба Ғуломова болани яхшилаб текширди. Қонидан намуна олди. Қарангки, у сариқнинг «В» турига чалинибди.

Тақдир экан. ТошМИнинг 2-клиник касалхонасининг юқумли касалликлар бўлимига йўлланма беришди. Ёш бола биридан тузалиб, иккинчи хасталикка чалинса, ўзини батамом олдириб қўяркан. Бир ҳафта Қодиралининг боши умуман ёстиқдан ажраган эмас. Туз ҳам тотмади. Табиатан шўх, шодон ўғилнинг қимир этмай ётиши жуда ташвиш туғдирди. Айниқса, кенжатойнинг ўз ўрни бўлади-да. Бағримиз, рўзғор ҳувиллаб қолди-я. Яхшиямки, иқтидорли шифокорлар бор. Тан оламан, сидқидилдан хизмат қилишди.

Лоф эмас, ҳар йили жаҳон саломатлик кунида покиза-қалб шифокорлар — бўлим мудири Фарида Бобожонова, даволовчи врач Раҳбар Тўраxонова, врач Дилором Хўжаева ҳамда ҳамшира Нортожи опа Азизоваларни бир-бир эслаб қўямиз. Насиб этса, бу йилги байрамда Қодиралини етаклаб ўша, бағри кенг тиббиётчиларнинг ҳузурларига бораман. Юрагимиз тубидан силқиб чиққан сўзни айтмоқчиман. Сизларга раҳмат!

Аҳмаджон ТУРСУМЕТОВ,
Тошкент шаҳри.

Хорижидан хабарлар

«ГОРБАЧЕВ — СССРНИНГ БИРИНЧИ ПРЕЗИДЕНТИ» МАВЗУСИДА СИМПОЗИУМ

ДЕҲЛИ. (ТАСС мухбири). «М. С. Горбачев — СССРнинг биринчи Президенти. Унинг асосий вазифалари ва муаммолари» — Ҳиндистон пойтахтида ана шундай мавзуда ваколатли симпозиум бўлиб ўтди. Унда мамлакатнинг таниқли сиёсат ва жамоат арбоблари, парламент аъзолари, олимлар, дипломатлар иштирок этишди.

М. С. Горбачев раҳбарлигида Совет Иттифоқида сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий соҳаларда туб ўзгартишлар амалга оширилмоқда, улар бутун жаҳон ҳамжамиятига таъсир кўрсатмоқда, деб таъкидлади ўз нутқида Ҳиндистоннинг собиқ президенти Заил Сингх. Ана шундай чуқур ислоҳотларни ўтказиш учун зўр мардлик талаб қилинади.

Совет раҳбарининг хизматлари шундан иборатки, у ижтимоий портлашнинг олдини олиш йўлида жамиятда қайта ўзгартиришлар зарурлигини идрок эта олди, деб таъкидлади парламент депутати Ж. Редди. Ҳозир у қуролсизланишга оид жиддий муаммоларга, иқтисодий ўсишнинг суст суръатларига, мамлакатда миллатлараро муносабатларнинг кескинлашувига, консерваторлар томонидан танқидга дуч келмоқда. Шунинг учун ҳам СССРда президентлик муассасасининг жорий этилиши мавжуд қийинчиликларни бартараф этишда ўз вақтида кўрилган тадбир бўлди. Ижроия ҳокимиятнинг эл орасида шуҳрат қозонган раҳбар қўлида жамланишигина Совет Иттифоқининг вужудга келган оғир аҳволдан тезроқ чиқишига ёрдам беради.

Ж. Неру номидаги университетнинг сиёсий тадқиқотлар маркази профессори Б. Сен Губта «Горбачев омили» бутун дунё учун муҳим аҳамиятга эга эканини таъкидлади. Совет раҳбари «совуқ уруш»дан биргаликда тинч-тотув яшаш томон, ўзаро ҳамжиҳатлик ва ҳамкорлик томон бурилиш имкониятини яратиб, халқаро сиёсатда янги йўналиш қилди.

Михаил КАПУСТИН.

АРГЕНТИНА ҲУКУМАТИ ИШ ТАШЛАШЛАРНИ ТЎХТАТИШ УЧУН ҚОНУНДАН ФОЙДАЛАНДИ

БУЭНОС-АЙРЕС. ТАСС мухбири Евгений Алексеев хабар қилади: Аргентина ҳукумати давлат коммуникациялар системаси ишчи ва хизматчиларининг умуммиллий иш ташлашини тўхтатиш учун «мажбуран ярраштириш» тўғрисидаги махсус қонундан фойдаланди. Маъмурларнинг таъкидлашича, бундай чора ҳозир мамлакатда оғир молиявий-иқтисодий аҳвол вужудга келгани муносабати билан қабул қилинди.

Алоқачиларнинг иш ташлаши натижасида кейинги кунларда Аргентинанинг турли вилоятлари ўртасидаги телефон алоқаси амалда бутунлай узилиб қолди, сунъий йўлдош орқали бериладиган телекўрсатувлар ва радиоэшиттиришлар, шунингдек ташқи олам билан кабелли каналлар алоқаси бўлмади. Иш ташловчилар коммуникациялар миллий бошқармаси маъмуриятидан иш ҳақининг нарх-навонинг муттасил ошиб боришига мос келадиган даражада кўпайтирилишини талаб қилдилар.

Давлат корхоналарига ҳам, хусусий секторга ҳам тааллуқли бўлган ҳукумат қонуни жанжаллашаётган томонлардан курашнинг «куч ишлатиш» усулларидан вақтинча воз кечиб, иккала томон учун ҳам мақбул бўладиган битимни ишлаб чиқиш учун музокаралар олиб боришни талаб этади. Вақтинчалик яраш муддати 15 иш кунига белгиланади ва бу муддатни узайтириш имкониятини кўзда тутади.

Болгарияда Сиём эгизакларини ажратиш бўйича олиб борилаётган операциялар ичида биринчи муваффақиятга эришилди. Софиядаги тиббиёт фанлар академияси қошидаги болалар жарроҳлиги бўлими шифокорлари эгизакларни ажратиш бўйича операция ўтказдилар. Улар кўкрак ва қориннинг юқори қисми бўйича бир-бирига боғланган эдилар. Текширишлар шуни кўрсатдики, жигарни ҳисобга олмаганда эгизакларнинг ҳамма органлари мукаммал.

Суратда: операциянинг асосий қатнашчиларидан бири доцент Ангел Боянов ва шифокор Боевалар эгизаклардан бири — Ангел билан.

БТА — ТАСС сурати.

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

ФРАНЦИЯЛИКЛАР НИМАДАН ҚЎРҚИШАДИ!

● МАМЛАКАТДА «Сиз нимадан қўрқасиз?» деган савол-жавоб анкетаси тарқатилганди. Яқинда унинг натижалари эълон қилинди. Биринчи навбатда кўплаб кишиларнинг транспорт фалокатидан ниҳоятда чўчиши маълум бўлди (72 фоиз). Иккинчи ўринда — заҳарли илонлар (59 фоиз). Кўпчиликни хотиранинг ёмонлашуви (47 фоиз) ҳамда руҳий касалликлар (42 фоиз) ташвишга солмоқда. Францияликлар тузатиб бўлмас хасталиклардан ҳамда жиноятчилар билан тўқнашиб қолишдан ниҳоятда чўчишар экан (39 ва 37 фоиз).

ЮҚОРИ ҲАРОРАТЛИ АЁЛ

● АМЕРИКАЛИК врачлар Нелли Эндрюс исмли аёлни «тиббиётда фавқулодда хусусиятга эга одам» деб таърифлашмоқда. Бунга сабаб, Неллининг ўртача ҳарорати оддий кишиларники каби 36,6 эмас, балки 38 даражадир. Шунга қарамасдан Нелли ўзини жуда яхши ҳис этади, соғлиғидан нолимайди, кўриниши ҳам латофатли. Фақат, бир лекини бор... Азбаройи ҳароратининг баландлиги туфайли, унча-мунча эркак унга яқинлашолмайди. Шунинг учун бўлса керак, Нелли яқинда тўртинчи марта турмушга чиқди.

ҚАТЪИЙ ШАРТ

● АМЕРИКАНИНГ «Юс-Ажи акустикел продакте» фирмаси ўзининг 10 та фабрикасида ишловчи 1300 ходимига шундай шарт қўйди: «Ёки чекишни ташланг ёки бошқа жойдан иш топинг!». Бу тадбир ишчи-хизматчиларнинг соғлиғини янада яхшилашга қаратилгандир. Кашандаларга ўйлаб кўриш учун бир ой муҳлат берилган.

АНТИҚА КОНКУРС

● ЖАҲОНДА қанча конкурс ва мусобақа ўтказилишини тасаввур ҳам қилиш қийин. Яқинда Американинг «Нешнл инкуайер» журнали эркаклар учун «Қўшма Штатларнинг бадани энг кўп юнгли кишиси» номли антиқа конкурс ўтказди. Унда бутун бадани қалин юнг билан қопланган Родни Уайт исмли киши биринчи ўринни эгаллади. Шуни ҳам таъкидлаш керакки, ғолибнинг юзи теп-текис, соқол ва мўйлов ҳам қўймаган. Рафиқаси турмуш ўртоғининг ғалабасидан ниҳоятда қувонди, ахир Родни «Конкурс ғолиби» унвонидан ташқари мўмайгина пул мукофоти ҳам олгандида!

Бир хат изидан

ТУҲМАТ

НИКОҲ ТЎЙИ. Карнай-сурнайлар навосига чилдирманинг шўх овози жўр. Кечанинг сабабчилари икки ёш — Ҳикматилла билан Нодира. Бугун гўё дунёда улардан бахтли инсон йўқ. Энг олий тилаклар айтилган, май тўла қадаҳлар икки ёш бахти учун кўтарилди. Севги, вафо ҳақида қўшиқлар айтилди, ғазаллар ўқилди. Ўша онлари Нодира бахтли эди. Ўз аммасига келин бўлди. Ҳикматилла ўз тоғасига куёв. Олдинига икки ёш аҳил яшади.

Кўп ўтмай... Рўзғорда жанжал чиқадиган бўлди. Опа-ука «кўзимиз тириклигида болаларимизнинг бахтини бир-бирларига пайванд қилайлик» деб умид қилганди. Лекин улар ўйлагандай бўлмади. Опа-ука фарзандлар туфайли юз кўрмас бўлишди. Ва ниҳоят ёш оила бузилди.

Сабаб:

«Ҳурматли редакция! Мен ҳақиқат излаб жуда кўп ташкилотларга ёздим. Лекин натижа чиқмади. Энг сўнгги умидим сизлардан. Оиламизни шармандали туҳматдан қутқаришингизни сўрайман. Катта қизим Нодирани опамнинг ўғлига бердим. Куёвим (жияним) Ҳикматилла орадан олти ой ўтгандан сўнг қизимни беш ойлик ҳомиласи билан: «Тоға сизнинг қизингизни, у менга турмушга чиқмасдан олдин иффати бузилган экан» деди. Ер ёрилмади, ерга кирмадим. Бу маломатни эшитиб. Қизим агар нопок бўлса, нега «ўша» куни айтмади. Наҳотки пок қизимнинг шаъни булғанса. Маҳалла-кўй, таниш-билишлар орасида бу туҳматдан сўнг бош кўтариб юра олмай қолдик».

(Нодиранинг отаси Нуриддин ШАРАФИДДИНОВНИНГ шикоят хатидан).

Азалдан халқимизда ота уйидан чиққан қизни куёв томондан ташлаб кетилиши келин томон учун кечириб бўлмас ҳол ҳисобланган. Оиланинг, маҳалла-кўйнинг юзини ерга қаратган қизни ҳеч ким кечирмаган. Ўзбек оиласида тарбия топган қиз гўзал, булоқ сувидек бегубор бўлмоғи шарт. Ўзга хонадонга қадам қўйган келинчак, эгнидаги оппоқ либосдагидай соф бўлмоғи керак. Ҳар бир ота-она ўзга хонадонга қиз чиқараётганда қонунларда битилмаган, китобларда ёзилмаган халқимизнинг буюк азалий удумларини фарзандларига уқтирмоғи даркор. Вақт ўтиб, ғишт қолипдан кўчгач, шубҳа, гумонларга ўрин қолмасин.

«Ўша гапни эшитган кун ҳаётимдаги энг қора кун бўлди десам хато қилмайман, — дейди Нодиранинг онаси Маҳбуба опа. — Тўққиз ой юрагинг остида кўтариб, ўзинг емай-ичмай катта қилиб, бировнинг хонадонига берсанг-у, яна туҳматга қолсанг алам қиларкан. Қизимга ишонардим, лекин олти ой ўтгандан сўнг «бу» гапнинг чиқиши мени ҳам, дадасини ҳам ўйлантириб қўйди. Бир нарсага ҳайронман. Чорларга келган қудағайим бир уй аёллар ичида «қиз боққанингиз учун раҳмат» деганди-ку».

— Агар индамасак гўё қизимиз айбдордек бўлиб қолаверарди. Оиламизнинг шаъни учун ҳақиқатни рўёбга чиқариш дардида Тошкент шаҳар Октябрь ноҳия ички ишлар бўлимига мурожаат қилдим. Қизимни судмедэкспертиза комиссиясига юборди, — дейди Нуриддин ака ғамгин бир ҳолда...

Ва ниҳоят сур-сурлардан сўнг иш судга ошди. Тошкент шаҳар Киров ноҳия халқ суди ажрим чиқарди. **«Томонларни эшитиб, иш материалларини қайтадан текшириб қуйидагилар аниқланди: 15. 11. 86 йил Шарафиддинова Н. ва Саидаҳметов Ҳ. ўртасида никоҳ тўйи бўлиб, эртаси куни «қўшилиш» куни бўлган. Шу куни Саидаҳметов Ҳ. Шарафиддинова Нодира билан «яқинлашишда» қизлик аломатини кўрмайди. Шу билан улар олти ой бирга яшаб келганлар. Шу даврда ҳам «қизлик» аломати бўлмайди... Шунинг учун Ҳ. Саидаҳметов ўз хотинини «қиз» эмас, деб ўйлаб келганлигини, кейинчалик билса, судмедэкспертиза хулосасига кўра Н. Шарафиддинованинг иффати «узуксимон» — «кольцовидний» шаклида бўлганлигини, у Шарафиддиновага туҳмат эмас, фақат уни ҳақорат қилганлигини тан олишини кўрсатади. Саидаҳметов медицина маълумотига эга бўлмасдан, у аёлларда қизлик иффати бир неча хил биологик тузилишдан иборат бўлиши мумкинлигини билмаслигидан гумонда юрган.**

СУД АЖРИМ ҚИЛАДИ:

«Ҳ. Саидаҳметов Н. Шарафиддиновани ҳақоратлаган, деб топиб ЎзССР маъмурий ҳуқуқбузарлик кодексининг 42-моддасига кўра унга маъмурий жазо — 25 сўм жарима солинсин».

«Тўйимиздан сўнг Нодиранинг қизлик аломатини кўрмадим, — дейди Ҳикматилла. — Лекин мен унга ишонганим учун бу ҳақда ҳеч кимга айтмадим.

Характеримиз тўғри келмаганидан ва баъзи жанжаллардан сўнг ажралишга қарор қилдим. Охири унинг ота-онасига қизлик аломати кўрмаганлигимни айтдим. Судмедэкспертиза хулосасидан сўнг Нодиранинг иффати «узуксимон» — «кольцовидний» бўлганлигини тушундим. Тўғриси ҳаётда бунақасини эшитмагандим».

«Ўғлим Шамсиддин туғилганини эшитиб «дадаси» келди, — дейди Нодира ички бир дард билан. «Ўғлимни кўрсат» — деди. — Бир пайтлар «мендан эмас», деб туғилмаган боладан тонган эдингиз. Энди ўғил керакми, дедим. «Мени кечир. Билмасдан айтганман. Сен мен учун поксан», — деди».

Икки ёш ўртасига совуқлик тушди. Ғишт эса қолипдан кўчди. Оиладаги севги, вафо ўрнини ишончсизлик эгаллади. Бир сўз билан айтганда ёш оила хазон бўлди. Бегуноҳ бир гўдак ота меҳридан бенасиб қолди. Бунинг туб сабаблари икки ёшнинг ҳали оила қуришга тайёр эмаслиги бўлса, яна бири инсон организмларидаги турли биологик тузилишлардан бехабарлигидир. Кейинги пайтларда ўйламай-нетмай мактабларимизда рус тилидан таржима қилинган «Оилавий ҳаёт этикаси ва эстетикаси» дарсликлари ўқитилмоқда. Дарслик умуман миллий мактабларга тўғри келадими, йўқми? Бу ҳисобга олинмаяпти. Юксак маънавий тарбиямизнинг катта талабларига жавоб бермайдиган таржималарни ўқиган ёшлар оила қураётганда қоқилмоқда. Ҳар кимдан ҳар хил кўрсатмалар олади. Агар Нодира билан Ҳикматилла ҳам инсон организмидаги биологик тузилишларни билишганда эди, ёш оила хазон бўлмасди. Икки ёш бахтли яшаб кетган бўларди. Бу ишга судмедэкспертиза ходимлари аралашмасди.

Нодира бир неча йилки отасининг уйида якка-ю-ягона овунчоғи Шамсиддин билан алоҳида хонада яшайди. «Ўғлим уч ёшдан ошяпти, дадасини танимайди. Менинг дадамни дада дейди», — деди Нодира дард билан.

Суд ҳукми ўқилди. Икки ёшнинг тушунмовчилиги сабабли оила бузилди. Энди уни тиклаб бўлмайди. Ҳикматилла қайта уйланди. Лекин икки оила ўртасидаги келишмовчиликка нуқта қўйилмади. Гап ташувчилар эса икки оилани келиштириб қўйиш ўрнига, вазиятни жиддийлаштиришди. Опа-укани бир-бирига қайрашди.

«Ўтган йилнинг 5 февралида уйимизга меҳмон келди. Кечқурун соат 21 ларда меҳмонни кузатиб қайтаётганимда «мени тинч қўясанми, йўқми» деб кимдир бошимга мушт туширди. Ўзимни ўнглай олмадим. Калтак зарбидан ҳушдан кетдим. Ўзимга келсам қонга беланиб ётибман. Эрталаб уйдагилар касалхонага олиб боришди. Бетоб ётганимда Киров ноҳия ички ишлар бўлими терговчиси (Ш. Одилов) менинг ишим билан шуғулланди. «Кимдан гумон қиласиз», — деди. — Мен фақат собиқ куёвим Ҳикматиллани айтдим. Лекин терговчи сизни ураётганда кўрган одам йўқ. Сизнинг гумонингиз эса куёвингиз устидан жиноий иш қўзғашга асос бўла олмайди», — деди. Аслида куёвимни ўша куни уйимиз ёнида Миржамол Султонов кўрган. Эртасигаёқ Киров ноҳия ички ишлар бўлимига бу ҳақда ёзма равишда кўрсатма берган. Ҳозир аҳволим оғир. Саккиз ойдан ошиқ касалхонада ётдим. Калтакдан сўнг иккинчи группа ногирони бўлиб қолдим».

Киров ноҳия ички ишлар бўлимига кетма-кет қўнғироқлар ва сўровлардан сўнг қуйидаги жавобни олдик.

«Шарафиддинов Н. С. ўз кўрсатмасида уни ким урганлигини билмаслигини, у шахсни кўра олмай қолганлигини маълум қилиб, гумони собиқ куёви Ҳикматилла Саидаҳметовдан эканлигини кўрсатади, аммо тергов жараёнида унинг бу гумонини тасдиқловчи далиллар топилмади».

Тергов материаллари орасида (10 март 1989 йил) эса Миржамол Султоновнинг ҳақиқатан Н. Шарафиддиновнинг уйи ёнида у гумон қилган кишини (куёвини) кўрганлиги ҳақида қуйидагича кўрсатмаси бор.

«5 февраль 1989 йил тахминан 21.00 да оғайнимнинг поччаси (Ҳ. Саидаҳметов демоқчи) мендан олти метр масофада турган эди. Мен ундан сигарета сўрадим. У юзини ўгириб кетди. Устидаги пальтонинг ёқаси кўтарилган. Бошяланг эди. Мен аниқ кўрдим».

1989 йил 13 ноябрь куни ноҳия ички ишлар бўлими терговчиси Ш. Одилов ҳаммамизнинг олдимизда собиқ куёвим Ҳикматилла билан Миржамол Султоновни юзлаштирганди. Ўшанда ҳамма нарса ойдинлашгандек бўлганди, — дейди Н. Шарафиддинов.

Лекин биз тергов материаллари орасида гувоҳ М. Султонов билан гумон қилинган Ҳ. Саидаҳметов ўртасидаги юзлаштириш актини кўрмадик. Бироқ Киров ноҳия ички ишлар бўлимидан **«Жиноий иш ЎзССР жиноят процессуал кодексининг 168-моддаси 3-бандига биноан (жиноят содир этган шахс аниқланмаганли учун) тергов ҳаракатлари тўхтатилди»** деган жавоб олдик.

Хўш, юзлаштириш чоғида Н. Шарафиддиновни ким ургани маълум бўлиб қолмаганмиди? Бундай ҳолда Ўзбекистон ССР Жиноят процессуал кодекси 168-моддаси 3-банди билан тергов ҳаракатларининг тўхтатилиши қонунийми? Билмадик. Ҳар қалай бу малакали ҳуқуқ ҳимоячисининг иши эмас...

— Тоғам менга очиқдан-очиқ туҳмат қиляпти, — дейди Ҳ. Саидаҳметов биз билан суҳбатда. — Мендан қасд олмоқчи. Мен уни терговда ҳам айтганман. Мени тинч қўйишни талаб қиламан.

НУРИДДИН АКА эса яна касалхонада. бизга кетма-кет телефон қилди. Биз унга юқоридаги жавобни бердик. У қониқмади. Ҳақ сўзни ким айтади? Эҳтимол бу ҳолатга Киров ноҳия ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари бир аниқлик киритишар?

З. МАМАДАЛИЕВ,
«Ёш ленинчи» мухбири.

ИСТИҚЛОЛ — ИСТИҚБОЛ

Аҳмад АЪЗАМ

Аҳмад АЪЗАМ — адиб, танқидчи, таржимон, публицист. СССР Ёзувчилар уюшмаси, СССР Журналистлар уюшмаси аъзоси, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Тошкент бўлимининг масъул котиби. «Ойнинг гардиши», «Бу куннинг давоми», «Асқартоғ томонларда», «Масъул сўз» каби китоблар муаллифи.

Аҳмад Аъзам бадиий ижод билан бирга публицист, жамоатчи сифатида жумҳуриятимиз ижтимоий ҳаётига фаол аралашади, ўз асарларида, публицистик чиқишларида халқимиз бугуни ва келажаги хусусида, ёшлар тақдири ҳақида долзарб мавзуларни ўртага ташлайди.

Аҳмад Аъзам Самарқанд вилоят Жомбой ноҳиясидаги 294-Қўнғирот сайлов мавзеидан Ўзбекистон халқ депутатлигига номзод қилиб кўрсатилган.

Душманимиз ким?

БИЗ МАРДЛАРГА эргашамиз, мардлар бизни курашга бошлайди. Эргашиб ўрганганмиз. Лекин, мана, қайта қуриш майдонидамиз. Рўпарамизда ўзи қанча, кучи қанчалиги номаълум, туманга ўхшаган лашкар, қайта қуриш душманлари, дейлик. Марду майдонимиз душманга қараб наъра тортади, биз ҳам унга жўр ҳайқирамиз, у ҳайқириб душманга ташланади, биз ҳам ҳай-ҳайлаб ботиримизга ҳамду сано ёғдирамиз, лекин... жойимиздан жилмаймиз. Кўрайликчи, нима бўлар экан, деймиз. Ишонган паҳлавонимиз ёлғиз олишади-олишади, охири ҳориб-толиб сафимизга бош эгиб қайтади. Уни ёлғиз юборганимизни ҳисобга олмай, жуда ранжиймиз. «Эплолмасанг, отилиб чиқишни сенга ким қўйибди, енгилиб қайтишни ўзимиз ҳам эплайверардик», — деб бечорага дашном берамиз...

Яқин беш йилдан бери аҳволимиз шунга ўхшайди: ботир чиқиб ҳайқиради, жангга отилади, енгилиб қайтади, биз ҳам ҳайқирамиз, лекин жойимизда тураверамиз. Фақат битта иш қиламиз: душманни сўкамиз, бўралатиб фош қиламиз.

Хўш, душман ким ўзи? Қаёқдан пайдо бўлди у?

Амалдорлар десак, улар ҳам анчадан бери амалдорликка қарши курашадилар. Тўралар десак, уларнинг ўзлари ҳам тўраликка қарши ўт очадиган бўлиб кетганлар. Умуман аппарат десак, аппарат бир хил эмас, унинг орасидан ҳам дўстлар топилади, қолаверса, шу аппаратдан ходимлар чиқиб, аппаратчиликнинг ўзини қоралайди.

Ё қайта қуриш душманлари ўз аҳволидан норози бўлиб кўчага чиқаётган одамлармиi? Лекин уларни ҳам кўчага халқ дарди, ҳаммамизни ўйлантираётган муаммолар, қолаверса, қайта қуриш эрки олиб чиққан.

Орол қуриди, боғ-роғларимизни пахта ютди, аёллар ўзини ёқди, заҳарланган эркакларнинг белидан қувват кетди, болалар нобуд бўлди, юртимиз қашшоқ аҳволга тушди — буларнинг ҳаммасини қайси душман қилди?

Ҳозир одамлар амалдорни, амалдор тўраларни, тўралар эса «брежнев-рашидовчилик» деб яқин ўтмишни айблайди, сира душманни аниқлай олмаймиз. Душманга қарши яланғочланган қиличларимиз эса ҳа-деб ўйнатаверганимиздан ўзимизни ярадор қилиб қўймоқда.

Фош қилиш хасталиги

Аслида бошдаёқ бизга қайта қуриш эмас, фош этиш кириб келди. Жумҳуриятимиздаги ҳамма раҳбарларга раҳбар этиб тайинланган Усмонхўжаев ишни шундан бошлади. Шунга бағишланган махсус анжуман ҳам ўтказди. У кишидан қуйироқдаги ҳамма раҳбарлар икки тоифага: фош этилган ва фош этилмаган амалдорлар қаторига бўлиниб кетди. Биринчилари қамалди, иккинчилари қачон фош бўлар эканмиз, деган ташвишда қолди. Янги кўтарилганлари эса шу кунга тушмаслик чорасини қидирдилар, марказдан ташланган «десант»чилар эса эскию янги раҳбарларни аралашига фош этишга тушдилар.

Юртнинг ишлари қимирламай тураверди. Бутун мамлакат ўтмишу бугунни тарозига солиб, энди қайси йўлдан юрамиз, деб чора излаётган, демократия алифбосига тартиб бераётган бир пайтда биз фақат фош этиш билан овора бўлдик. Қўшиб ёзишдан порахўрликкача, чўлпонхоиликдан намозхонликкача — ҳаммасининг кўзига кўрсатдик. Китобларимиздаги эски сўзлардан тортиб, наманганлик мунисаларнинг ёпинчиғигача — барини қайта қуриш душманига чиқардик. Душман етмай қолса, бизда яширин ислом лашкари бор, деган уйдирмаларгача бордик, «оллоҳ»га «ялла» билан «алла»ни қўшиб қораладик.

Охири, шу фош этишларнинг бошида турганнинг ўзи фош бўлди. Аммо шунча фош этиш, шунча қамаш билан ҳам душманнинг башараси очилмади, сафи ҳам камаймади, «қайта қуриш душманлари» деб ахтарганимиздан натижа чиқмади. Чунки мақсадимизнинг ўзи тескари — қайта қуриш эмас, қайта кураш эди.

Нимага эришдик?

Эришганимиз шуки, сал-пал аҳволимизни билдик. Лекин шу билиш жараёнида аҳволимиз яхшиландими?

Умум қама-қама пайтида ҳисобчисидан тортиб вилоят фирқа қўмитасининг раҳбарларигача тергов бераётган ноҳиянинг айни дамда ва келажакда қанча моддий, маънавий зарар кўришини бир ўйлаб кўрдикми? Айни «кампания», чигит унган, лекин экинни ёппасига ўт босган бир кезда эрталаб совхоз автобусини тўлдириб шаҳарга келган, терговхона олдида шомгача сарғайиб, бир-бирларига: «Энди кўпга келган тўй, бошга тушганни кўз кўради, ишқилиб, ҳаммамизни бир жойга қамасин-да, аҳволимиздан бохабар бўлиб турардик», — деб ҳамма нарсадан кўнглини узиб ўтирган колхозчию бригадирларнинг (ялпи тергов кунларини эсланг) ўшанда қилмаган ишларини ким қилар эди? Раҳбариятининг иши терговга тушиб ё шубҳа остига олиниб, иши ўз ҳолига ойлаб ташлаб қўйилган жамоа ва давлат хўжалиги, туман, вилоятлар кўрган зарарни энди ким қоплайди? Қани ўша порахўрлардан гўё тортиб олинган, Иттифоқ экранидан бутун оламга кўз-кўз қилинган тиллалар, миллион пуллар? Улар ризқи юлинган болаларга ё хўжаликлари ўтириб қолган туманларга қайтарилдими? Кимларга суёв бўлди ўша пуллар?

Ўша йиллари фош этишлардан пайдо бўлган маънавий жароҳатларга энди қандай барҳам берамиз? Марказқўмитаси котиблари, Олий Кенгашию вилоятдан тортиб хўжалик раҳбарларигача асосли-асоссиз қамалган жумҳурият, бутун бошли миллатнинг ерга урилган ориятини ким тиклаб беради?

Алал хусус, бу фош-фош оқибатида демократиядан, қайта қуришдан чалғиб, меҳнатдан кўнгли совиб, энди муҳим бир пайтда қайта бошдан сиёсий савод чиқараётган халқнинг ўша пайтлари қилолмаган ишларини ким қилади?

Ўйлашнинг чеки борми?

Беҳад мураккаб даврда, кўплаб мураккаб муаммолар оғушида яшаяпмиз. Жумҳуриятимиздаги энг зўр мавзега, энг зўр яшаётган одамлар ёнига боринг — бир дунё дардларини рўпара қиладилар.

Биз шундай дардларни елкалаб олдинги раҳбариятда катта бир лавозимни эгаллаб турган бир кишининг ҳузурига кўп қатнаганмиз. У киши дардимизни бошлашимиз биланоқ дарров фикримизга қўшилар, «Жуда тўғри кўтарибсиз, ҳақиқатан ҳам шундай», дер эди. Биз шунда: «Тўғри бўлса, чорасини қилайлик», десак, у киши: «Бунақаси кетмайди, чунки масала жуда мураккаб, жиддий ўйлаб олиш керак», — дерди. Янаги учрашувгача у кишидан жиддий ўйлаш ваъдасини олиб тарқалар эдик. Белгиланган куни у киши энди масаланинг нақадар мураккаблигини бандма-банд тушунтирар ва эндиги учрашувда яна бир марта жиддий ўйлаб олишга чақирар эди. Бир йилча қатнадик, дардимиз мураккаблашгандан мураккаблашиб бораверди, аммо бирор натижа чиқмади. Ҳали ҳам бизнинг натижа ололмаганимиз жуда осон кўчади, чунки дардимизга фақат шу киши чора топиши мумкин эди.

Қайта қуришнинг бизда кечиккани ва шу давр мобайнида янада янги-янги муаммоларнинг тўпланиб қолганига сабаб ҳам ўша кишига ўхшаган раҳбарларнинг кўп вақти ишга эмас, балки масалаларни ойлаб бесамар ўйлаб ўтирганида эмасмиди?

Ҳозир энг кўп айтилаётган, ҳатто шунча бисёр гапирилганидан ечими топилмаёқ кўнгилга уриб кетган кўплаб муаммолар ошкоралик шарофати сифатида ўша пайтлари кўтарилган, уларни ўртага биринчи ташлаган ёзувчиларнинг шаъни ўша пайтлари миллатчи, вайсақи деб ҳақоратланган эди-ку! Орол, аёлларнинг ўз жонига қасд қилиши, пахта яккаҳокимлиги, болалар ўлими, экологик фалокатлар, пахтакорнинг қашшоқлиги, сариқ, ошқозон раки, ўпка касалликлари, камқонликнинг кўплиги, жумҳуриятимизнинг ҳар жиҳатдан қолоқлиги, хом ашё базасига айланиб қолгани, пахтанинг сувтекин кетиши — ҳаммаси ўша даврда халқнинг дарди сифатида тилга тушган эди-ку! Наҳотки бир мураккаб масалани уч-тўрт йилда ечимини тополмай, бир умр жиддий ўйлаш керак бўлди? Пахтакорга ўша даврда ер берилганида, яшашига, даромадига имкон яратилганида Фарғона, кейин унга акс-садо бўлган Бўка, Оққўрғон, Паркент фожиалари эҳтимол юз бермасмиди... Наҳотки Чорсудаги битта меҳмонхонанинг номини ўзгартириш учун давлат қонуни чиқишини кутиш керак эди?

Албатта, юртимизнинг муаммолари жуда мураккаб, лекин долзарб ҳам эди. Долзарб — зудлик билан ҳал этиш деган маънони ҳам билдиради. Аммо етти ўйлаб ҳам эмас, етмиш ўйлагандан кейин ҳам кесмай, янада жиддийроқ ўйлаб ўтиришни масаланинг мураккаблиги билан сира оқлаб бўлмайди.

Мерос мангуми?

Бизга ота-боболаримиздан андиша, оғир-вазминлик, бардош қолган. Етмиш йил давомида бу фазилатлар аста-секин мутеликка ўхшаган бир лоқайдликка айланди.

Хайриятки, икки қўлимиз бир тепа эмас, қимирлаган қир ошар, бутифосни мундайроғига алмаштирдик, пахта планининг ўсишини тўхтатиб, тонналарини камайтирдик, терим нархини садақанамо оширдик, тилимизга давлат мақоми, эътиқодимизга эрк тегди, деҳқон бир парча ерга эга бўлди.

Лекин олдингилардан қолган оғир мероснинг юки енгил тортмади: минг гапирмайлик тўрт-беш йиллик умри қолган Оролга сув бормади, пахта сал қисқаргани билан ҳануз яккаҳоким, болалар ўлими камаймади, аёлларнинг аҳволи енгиллашмади, табиатга ғамхўрлик аввалгидай қуруқ гап, атом қабристони биқинимизда, кимё корхоналари пинҳоний қотиллигини тўхтатмаётир, қазиб чиқарганимиз, етиштирганимиз ҳали ҳам сувтекинга жўнатилаётир.

Оғир мероснинг юки енгил тортадими? Ҳаётимизда илгаригидан фарқ борми?

Инсоф билан айтсак, жиндай бўлса ҳам, бор! Энг аввало беш-олти йил олдин, қайта қуришнинг бошланишларида ҳам айтолмаган дардларимизни очиқ айтяпмиз. Очиқ айтиш — кўзимизнинг очилишига, демакки, маънавий уйғонишимизга сабаб бўлди. Энг катта ғалаба — халқ уйғонди. Ҳа, у норози, лекин бу норозилик ёмонликка ҳам эмас, меҳнаткашнинг айби ҳам эмас, аксинча, ўз ҳақ-ҳуқуқини танишга олиб бораётир. Ҳа, айрим кескинликлар ҳам пайдо бўлмоқда. Бу ҳам табиий, чунки маънавий уйғониш билан иқтисодий ўзгаришлар ўртасида катта узилиш бор, ҳар қандай маънавий ўсиш иқтисодий ривожланишдан қувват олгандагина тўғри йўлдан кетади.

Мамлакатда, афсуски, демократиянинг қанот ёйиши иқтисодий инқирозлар билан чалкашган. Бизда маънавий соҳа ул-бул эркинликларни қўлга киритди, қарашлар янгиланди, тузумга муносабат ўзгармоқда, бошқарув системасидан тортиб расмий мафкурагача янгиланишга қадам қўймоқда. Агар шу эркинликка иқтисодий фаровонлик ҳамоҳанг келганда қайта қуришга бунча кўп салбий ҳодисалар йўлдошлик қилмаган бўлур эди. Содда айтганда, одамни уйғотгандан сўнг унинг аввал қорнини тўйғазиб, сўнгра қўшиқ сўраш, иш талаб қилиш керак эди.

Ҳар ҳолда, бизнинг уйғонишимиз, жуда имиллаб ўзгараётган, дейлик, ҳатто таъминот борасида ортга кетаётганда демократик турмуш тарзига кўникишимиз қийин кўчади. Раҳбариятга ҳам, халққа ҳам бу борада шарқона оқиллик қўл келади: раҳбарият юқоридан туриб олиб қуйи билан амр-фармон йўлида гаплашмаслиги, мустақил, фақат ўзидан юқорининг йўриғига тушиб қолмаган, ўз орасига тушиб жонбозлик қиладиган раҳбариятни халқ ҳам қўллаши лозим бўлади.

Илгари ишлар эдик, қолгани билан унча қизиқмасдик, қизиқишга изн ҳам берилмас эди, энди ҳам ишлаяпмиз, аммо ишлаганимиз қаёққа кетаётганини суриштиряпмиз, ҳақ-ҳуқуқимизга яраша талаб қиляпмиз, катта ўзгариш бу ҳам. Фақат бунда талаблар деганимиз кун-кундан ортади, пайсалланса, иш ўрнига нуқул жиддий ўй сурилса, муаммолар ҳам, вазият ҳам жиддийлашиб бораверади.

Бардошни қанча синаш керак?

Бир қишлоқ мисолида олайлик. Агар маънавият ривожини билим олиш, олий маълумотни эгаллаш билан ўлчасак, Ғазира жумҳуриятдаги энг юқори ўринни эгаллайди. Ўзингиз ўйланг, шу бир чоғроқ қишлоқнинг ўзидан уч профессор, ўттиз чоғли фан номзоди етишиб чиққан, кўпайиб кетганидан иш тополмай юрган олий маълумотлиларини санамаймиз. Аммо қишлоқ ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан жуда қолоқ, даромад ҳемири, кўчалари абгор, ери ориқлаб кетган, касаллик кўп, хўжалик мен эсимни танигандан бери муқим ўтириб қолган, яқин орада кўтарилиши ҳам гумон — совхознинг давлатдан 1,5 миллион сўм қарзи бор.

Бу бир мисол. Энди Ғазира атрофидаги Сўхмон, Сариқипчоқ, Хитойбола, Митан, Қўлбости, Қозоқовул, Хўжа, Тегирмонбоши, Тепа, Янги, Туркман, Довчарариқ, Шерқўрғон, Оғажон, Ўрдабозор, Гўзай, Ногаҳон, Қўзигузар, Арпа, Довчар ва қўшни Қангли, Журият қишлоқ Шўролари ҳудудидаги аҳоли мавзелари ҳам бундан авло эмас. Фақат шу қишлоқларнинг эмас, айримларининг чала-чулпа газлаштирилганини ҳисобга олмасак, тумандаги барча мавзеларнинг аҳволи бирдай. Барида пахта экилади, ўттиз-қирқ йиллаб сурункасига ғўза ўстирилган, қуввати адо бўлган. Етмиш икки йилдан бери жомбойликлар бўл ҳа-бўл, тезроқ ғалабага эришайлик, деб яшайди, ғалабаси тушмагур неча марта қўлга кирган, аммо ундан даромад йўқ.

Масалан, «Украина»га туташ хўжаликлараро чорвачилик базасининг 4 миллион, «Правда» жамоа хўжалигининг 3,5 миллион қарзи бор. Аҳмаджон Қурбонов номидаги совхоз ниҳоят бултур даромад билан буромадни зўрға тенглаштирди. Аммо кузги теримгача, бари бир, яна қарз ҳисобига яшайди. «Москва», «Октябрь», «Коммунизм», Охунбобоев номидаги жамоа хўжаликларининг ғазнаси у йилдан бу йилга учма-уч бўлиб қолаётир. Хўжаликларнинг нонини туя қиладиган яна бир ҳисоб-китоб бор. Мана, дейлик, бир совхоз давлатга 4 минг тонна пахта топширади. Худо берса, йил яхши келса, салқин одатдагидан кечроқ тушиб, ёғин бўлмай қолса, совхоз амал-тақал маррага етади. План 100, лекин пахтакорга чашнаси тегади. Нима учун? Сабаби — «ички», хўжаликларнинг имконияти, ер-сув шароити билан ҳисоблашмай, юқоридан тушадиган алоҳида план бор. Яъни ҳалиги тўрт минг тоннанинг қоқ ярми биринчи навда, минг тоннаси иккинчи, 500 тоннаси учинчи, 500 тоннаси тўртинчи навда топширилиши шарт, шунда хўжаликнинг оғзига бир нарса тегади. Пахтакор терим бошланиши билан осмонга мўлтираб, биринчи навга атиги 200—300, иккинчисига зўрға 800—1000, учинчисига эса 2,5—3 минг тонна, қолганини тўртинчи навга топширишга мажбур бўлади. Оқибатда тонна ҳисобида зафар қучган хўжалик, тола ҳисобида мағлуб, қарз устига қарз бўлиб, теримдан чиқади.

Нега бундай? Чунки, биринчидан, ернинг кучи кетган, иккинчидан, шу ерларнинг ўзи пахтага тўғри келмайди, учинчидан, дарёобод, салқин, кузда серёғин иқлим ва тўртинчидан, ғўза навлари бузилиб кетган, Жомбой тупроғи билан чиқишмайди. Даромаднинг қайчиланишида яна битта, бешинчи сабаб ҳам бор: пахта қабул қилиш тартиби, пахта заводи. Пахта пунктлари хўжаликлардан биринчи нав пахтани 32—35 фоиз, иккинчи навни 28—32, учинчи навни 26—28 фоиз тола ҳисобига олади. Завод булардан тартиби бўйича 2—3 фоиз кўпроқ тола чиқаради-да, фойдани ўзига қолдиради: унга планни тўлдириб топширган хўжаликларнинг аҳволи ночор, завод эса миллионлаб фойда кўради. Лекин бу ҳисса хўжаликларнинг ўзига теккканда ҳам айтарли кўмак бўлолмайди. Шунинг учун, Жомбойда пахтага, босқичма-босқич, охири тўла барҳам бериш керак.

Боғдорчилик, умуман анъанавий деҳқончилик маҳсулотлари етиштириш зарур. Жомбойга туташ, ери ўхшаш Самарқанд қишлоқ туманида деҳқончилик, боғдорчиликнинг айни шу турлари билан миллионлаб даромад олаётган хўжаликлар бор. Бултур Аҳмаджон Қурбонов номидаги совхоз бир гектар пахтадан 1650 сўм, «Украина» эса 1500 сўм даромад кўрди. Лекин айни шу совхозларда, ерёнғоққа ўхшаган экинлардан, айтайлик, бир гектар помидордан 5 мингдан 8 минг сўмгача фойда олган соҳибкорлар бор.

Анъанавий деҳқончилик маданиятини тиклаш бугуноқ пахтанинг ўрнига мева-сабзавот экиш, ҳамма ёққа олмаю зардоли кўчатини суқиб ташлаш эмас. Бир гектардан ўн-ўн икки минг сўм даромад қанча яхши бўлмасин, ердан тўғри униб чиқиб, давлатдан пул бўлиб қайтавермайди. Аввало, пахта индустрияси қандай тикланган бўлса, шундай аста-секин барҳам топиши, шунинг баробарида анъанавий деҳқончиликка неки сақлайдиган, қуритадиган, қайта ишлайдиган корхоналар керак бўлса, қурилиши, маҳсулотни вилоят, жумҳурият, мамлакат ва жаҳон бозорларига етказадиган тижорат системаси яратилиши керак.

Тумандаги хўжаликларни кўтариш, одамларнинг турмуш шароитини яхшилаш йўллари кўриниб турган бир пайтда усулларга маҳкам ёпишиб, нуқул қийинчилик, мураккабликларни рўпара қилиш қуюшқонга сиғмайди. Шусиз ҳам жомбойликларнинг ижтимоий, маданий, маиший аҳволи, иқтисоди ночор. Иттифоқда энг охирги ўринни эгаллаган жумҳуриятимизда ҳам энг қуйи даражада туради.

«Дўкондан бир халта ун олувдим, машинамгача бир амаллаб келтирдим. Фалончига: «Кел, шуни юкхонага ортишиб юбор» десам, у негадир индамади. Хафа бўлдим, шуям одамгарчиликми, дедим. Шундан кейин у ерга қараб, «Жўра, тўғриси, халтангнинг ярмисини кўтаришга кучим етмайди, сариқ бўлганман ўзи зўрға юрибман», деди. Гавдасини қаранг, ўз қулоғим билан эшитмаганда ишонмас эдим. Жуда кўнглим бузилди», деб ҳикоя қилади бир дўстим. У менга ўша йигитни аяб, отини айтмади.

Шу аҳволда одамлар яшаб келади. Қассоблардан сўранг, ойига бир кило гўшт олишга қурби етмайдиган оилалар талай топилади. Улар ҳам «Бор», дейди, лекин қишлоқчилик, ўзбекнинг орияти ёмон, номма-ном айтмайди.

Йигирма-ўттиз сўмлик маош, нончой билан кун кечириш, оқсил очарчилиги-ю сариқ касали эпидемиялари, эрта баҳорнинг лойи, саратоннинг жазирамаси, кеч кузнинг шилтасигача меҳнат қилиш, ерга солинадиган, ҳавога сочиладиган, сувга оқизиладиган юз турли кимёвий дорилар — шуларнинг ҳаммасини ўйлаб, бир фикрга келасан одам — минг раҳмат шу халққа, ҳали ҳам келажакдан умид узгани йўқ!

Энди мавзуни кенгроқ олсак, жумҳуриятимизда атиги юқоридаги туман шу аҳволдами? Ижтимоий-иқтисодий кўксовлик фақат шу қишлоқлардами? Аксинча, бунақа муаммолар ҳамма жойда тахланиб ётибди. Қолаверса, мазкур муаммоларни туман раҳбариятининг ўзи ҳал қилолмайди: саломатлик бир тармоққа, йўл бошқа идорага, газ бўлак тармоққа, маблағлар эса бошқа-бошқа манбаларга қарайди. Айрим, энг муҳимлари эса жумҳуриятга эмас, тўғридан-тўғри Москвага бўйсунади. Нимжонроқ раҳбарият бир нарсани ундириш учун булар орасида бор отангга-бор онангга аҳволига тушади.

Аммо ўсиб бораётган талабларнинг табиати бир хил — мустақиллик сўрайди. Жумҳурият ўзини-ўзи идора қилиши, иқтисодиётини ўз қўлига олиши керак. Шундагина унинг кичик мавзеларига, пойтахтдан узоқдаги қишлоқларига ҳам улуш тегади. Унгача майда-чуйда кўмак, ул-бул ёрдам кампирни упаэлик суртиб ёшартиришга уринишдай беҳуда кетади. Қайта қуришнинг қайта пардозлашдан фарқи шунда: биз муаммоларнинг сонини санашдан воз кечиб, ҳаммасини жамлаб ўйлаганда, бир қилганда пайдо бўладиган катта, негиз масала — ИҚТИСОДИЙ МУСТАҚИЛЛИКНИ амалга татбиқ этишимиз керак. Жумҳурият энг аввало ўзининг ери, суви, ҳавоси, ерусти ва ерости қазилма, барча табиий бойликлари, ишлаб чиқариш воситалари ҳамда корхоналари, етиштириладиган барча моддий ва маънавий неъматларини ўз мулки сифатида қонунлаштириши шарт. Буни қоғозда тан олиб, лекин ҳаётга чалақонунлар имконидаги чалатадбирлар тариқасида жорий этилса, шунда ҳам пойтахтдан берилган кўрсатма туман бекларига етиб боргунча бир нечта қовун пишиғи ўтадиган бўлса, унда халқнинг нима аҳволга тушишию қандай ғазабга келишини ҳеч ким башорат қилолмайди.

Истиқлол чегаралари

Бизда йигирманчи йиллар адабиётида шу сўз кўп ишлатилган, кейин арабча бўлгани, «миллий истиқлол» деб ёндаш ишлатилгани учун, хавфсираб, тилга олинмай қўйилган. Бу сўз «бошқаларга тобе бўлмай ўз эрки билан яшаш, ўзини идора этиш» деган маънони билдиради, «мустақил» сўзи билан сарфдаги илдизи битта.

Биз мустақиллик ҳақида кейинги йилларда кўп гапиряпмиз. Аввал хўжалик ҳисоби, корхоналарнинг эркинлиги, ҳозир, мана, иқтисодий мустақиллик, тўғри ҳозирча иқтисодий соҳада.

Мамлакатимизда ҳозир, айрим қоқинишлар билан бўлса-да, айни шу миллий истиқлол пойдеворларини қайта тиклаш жараёни кетаётир. Иқтисодий мустақиллик деганимиз ҳам айни шу жараённинг бир белгиси, маълум бир жиҳати, холос.

Биз ишни шундан бошлаяпмиз. Ўз иқтисодиётимизни ўзимиз кўтарамиз, ўзимизни ўзимиз идора қиламиз, деяпмиз. Жумҳуриятда Президентлик лавозими жорий этилиши ҳам шунинг бир куртаги, яхши бир муждаси. Шунга мувофиқ равишда яқин келажакда ҳам бошқарувда талай эркинлик берадиган ўзгаришлар бўлади, деб умид қиламиз.

Лекин мавжуд маъмурий-унитар тузум, марказлашган федерация ҳозирча иқтисодий соҳада бўлса-да, ТЎЛА МУСТАҚИЛЛИК бера оладими? Иқтисодий мустақилликни сиёсий номустақиллик чеклаб қўймайдими?

Мана, иқтисодимизнинг асосларидан бири, тижорат, товар айрибошлашдаги муҳим маҳсулотимиз — пахтани олайлик. Иқтисодий мустақил бўлсак, бир асрлик орзуимиз — пахтани жаҳон нархларида сотишга эришамизми? Нафсиламбирини айтганда, бу ғалабани қўлга киритиш мумкин. Лекин бошқа савол туғилади: уни ким сотади — хорижга бевосита жумҳуриятнинг ўзи сотадими ёки Иттифоқ қозонига ҳозиргисидан баландроқ нархда топширадими? Агар жумҳуриятнинг ўзи хорижий давлатлар билан олди-берди қиладиган бўлса (бу муқаррар), унда жумҳуриятнинг халқаро тижорат ишларида ваколатидан ташқари, мустақил дипломатия ҳуқуқи, элчихоналари, ваколатхоналари, халқаро савдо муассасалари, мамлакатлар билан товар-пул айрибошлаш муомалаларини юритадиган мустақил ташқи савдо банки, шунга мувофиқ валюта жамғармаси бўлмоғи даркор. Бусиз иқтисодий мустақиллик чекланган — чаламустақилликка айланади, чоракорлик амалда давом этаверади.

Фақат пахта борасида эмас, барча етиштириладиган ва табиий бойликларга ҳам мустақил эгалик қилиш ана шундай халқаро ҳуқуқий мақомга интилишни тақозо этади. Чунки жумҳуриятнинг иқтисодий мустақиллиги фақат Иттифоқ миқёсида маҳсулот олиш ва маҳсулот чиқариш билан чекланмайди, зеро айни шу куннинг ўзида ўзбек пахтаси Иттифоқ давлати орқали ўнлаб хорижий мамлакатларга сотилади. Энди жумҳурият билвосита эмас, бевосита хориж билан иқтисодий-молиявий алоқалар ўрнатиши, фақат хом ашё ё маҳсулот чиқармай, балки жаҳон бозорида уддабурон сотувчи ва тежамли харидорга айланишига, яъни жаҳон муомаласидаги ўз пулидан пул туғдириб туришига тўғри келади.

Иқтисодий мустақиллик ўз навбатида ишлаб чиқариш, ички савдо, товар айрибошлаш, нарх тартиби, пул муомаласи, қишлоқ хўжалиги таркиби, фан, халқ таълими каби соҳаларда ҳам янгиланишни тақозо қилади. Зеро, давлат хўжалик ва ижтимоий сиёсати ўнлаб тармоқларга бўлинганига, маданий-маънавий соҳа талай-талай жабҳаларни қамраб олганига қарамай, яхлит, мисоли шох, новдаю барглари бир танадан ўсиб чиқадиган дарахтдай бир бутундир, бир тармоқнинг ўзгариши бошқа барча тармоқларнинг қайта қурилишига олиб келади. Кичиккина бир мисол: Японияни олсак, японларнинг ўзи мамлакатларининг бугунги мислсиз равнақини ўтган асрда халқ маорифи борасида қилинган ислоҳ натижаси, деб изоҳлайдилар. Бизда ҳали бунақа ислоҳлардан қанча-қанчасини амалга ошириш керак...

Бизда талаблар ҳам, муаммолар ҳам, уларни ҳал этишга интилиш ҳам керагича топилади. Аммо имкониятлар бўлгани ҳолда уларни юзага чиқара оладиган, жумҳуриятнинг негиз муаммоларини Иттифоқ ва жаҳон миқёсида таҳлил қиладиган, турли соҳаларни биргаликда, жамлаб мушоҳада юритадиган иқтидорли мутахассислар жуда оз. Борлари ҳам оломон савиясида туриб, халқ билан баҳслашишдан, муаммони ечишдан кўра, ечиб бўлмаслигини уқтиришдан нари ўтолмаётир. Бугунимиз бундан ўн, йигирма, ўттиз йил олдин келажак бўлган, шу келажак аниқ режа, фикрларга эмас, шиорларга қурилган, эртага шундай керакли кадрлар тарбиялаш зарурлиги ўйланмаган. Мана, кўряпмизки, ҳозирнинг илғор иқтисодий, ижтимоий, маънавий, ҳуқуқий тафаккурини «пишитадиган» етук халқ вакиллари йўқ ҳисобида.

Ҳолбуки, истиқлол — энг аввало оқилона фикр, жаҳоний тафаккур, одамларни олис манзилга чалғитмай етаклашга қодир бўлган теран ғоялар мажмуи ҳамдир. Биз фақат маҳсулот таъминотида эмас, фикр таъминотида ҳам танқисликка учрадик...

УМИД — ЭНДИГИ ЎЗГАРИШЛАРДА, яқин келажакка бугун пойдевор қўйилишида. Шунда истиқлол чегаралари кенгаяди...

Бепоён менинг Ватаним

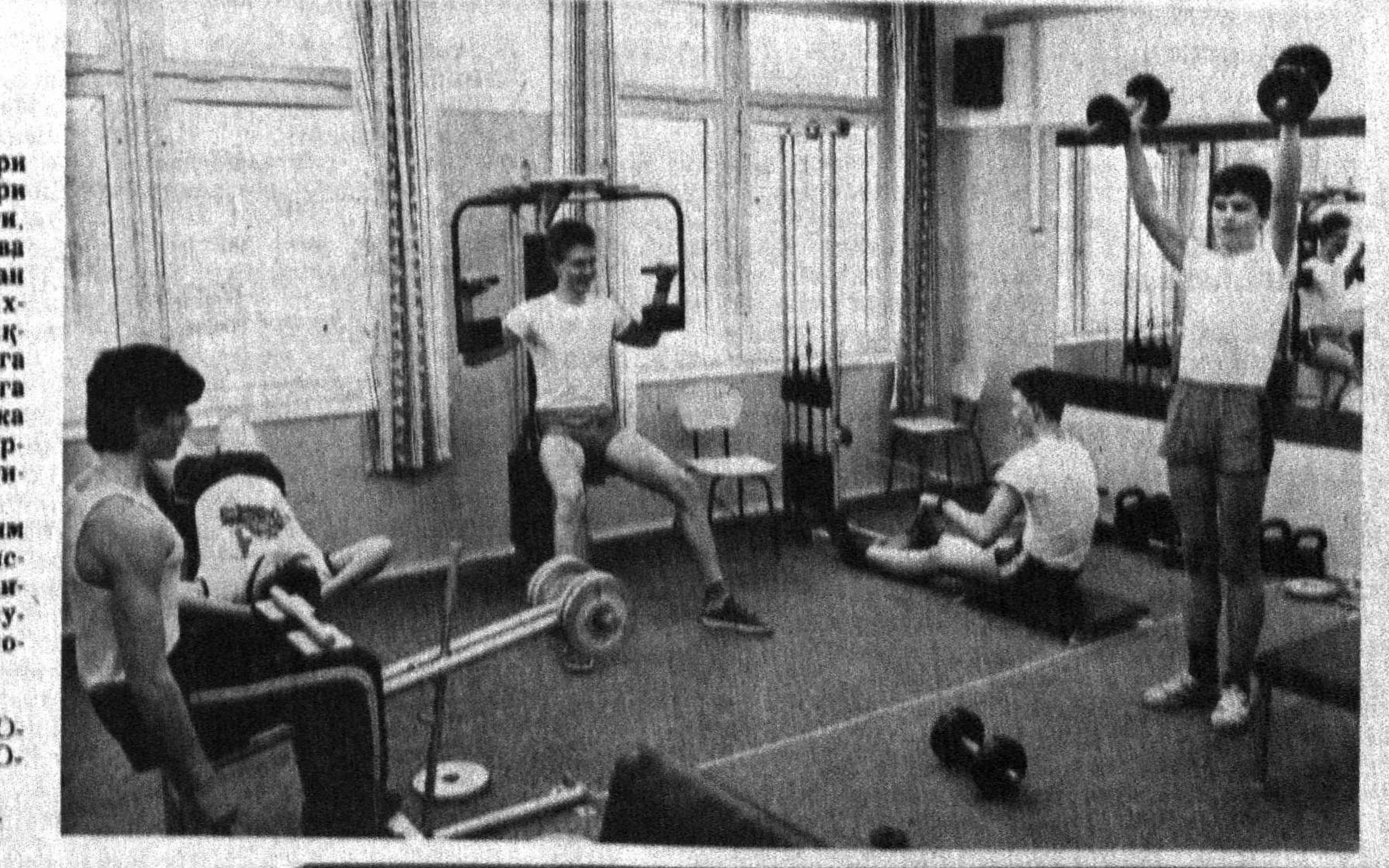
Белоруссияда ҳам сўнгги пайтда болалар ўртасида турли хил хасталиклар кўпайиб бораяпти. Бу ташвишли ҳол, айниқса, болалар боғчаларида анча сезиляпти. Бобруйскдаги «Радуга» болалар боғчасида эса бу соҳада анча ижобий силжишлар қилинмоқда. Боғчада турли хил ёшдаги болалар ўртасида учрайдиган касалликларни даволайдиган профилакторий ташкил этилди. Айниқса, ўсмирлар бу ерда жисмоний тарбия билан мунтазам шуғулланадилар. Очиқ ҳавода жойлашган мини-стадионда барча қулайликлар яратиб берилган. Сиз кўриб турган суратда кичкинтойларнинг бассейндаги машғулоти акс этган. (чапдаги сурат).

Қайта қуриш шабадалари умумтаълим мактаблари ҳаётига ҳам кириб бораяпти. Бу борада, айниқса Москва шаҳрида янги ўқув йилидан бошлаб ташкил этилган махсус лицейлар фаолияти мақтовга лойиқдир. Мактабга қабул қилинган ўқувчиларга бу ерда математика физика ва бошқа бир қанча фанларнинг сир-асрорлари ўргатилади.

Шунингдек янги билим масканида талабалар жисмоний жиҳатдан ҳам чиниқиб борадилар. Унгдаги суратда илм толиблари жисмоний тарбия дарсида.

Суратларни С. ЖЕЛУДОВИЧ, Г. СЕМЁНОВ, В. СОЗИНОВлар олишган.

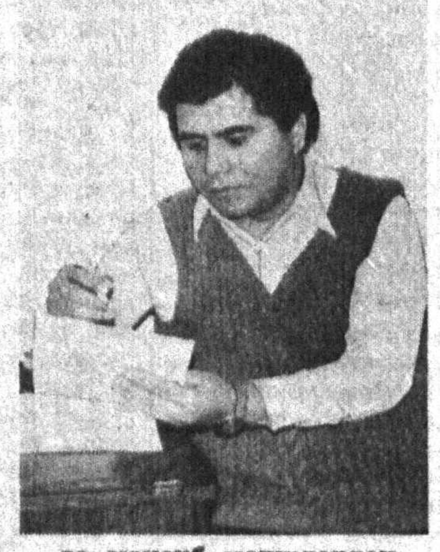
(ТАСС).

«КАМАЛАК»

ДАМ ОЛИШ САҲИФАСИ

Янги шеърлар

Муҳаммаджон Шаропов энг шодон палласида ҳаётнинг бешафқат зарбасига учраб, касаллик тўшагига михланиб қолди. У саккиз оғир операциянинг азиятини тортди, лекин шеъриятдан воз кечмади. Мана, 16 йилдирки, ёш шоир тўшакда ётиб шеърлар битади. Уларнинг аксарияти жумҳурият, вилоят ва ноҳия рўзномаларида эълон қилинган. У ҳозир Бухоро вилоятининг Пешку ноҳиясидаги «Ўзбекистон» жамоа хўжалиги сарҳадида яшайди. Қуйида унинг қаламига мансуб машқлардан эълон қилмоқдамиз.

Рашид АСЛОНОВ,
СССР Журналистлар уюшмаси аъзоси.

Аралашди

Шул пайтгача, жон пахтам, сенга хас аралашди,
Сотди — олди-ю, ҳар кўзи тўймас аралашди.
Оппоқ эдинг-у, қилди қаро юзингни кимлар?
Оғир бу гуноҳ, билса-да, нокас аралашди.
Доим ўлчашиб сени ёлғон тарозусида,
Тақсим чоғи эл ризқига баднафс аралашди.
Оламга қуёш чиқди адолат бўлибонким, —
Ҳар бир соҳага нури муқаддас аралашди.
Ўзбек қизлари тақса чаноқ чаккага яйраб,
Сенга бахшида меҳрига ҳавас аралашди.
Бу юрт гўзали куйласа, шўх кулса, Муҳаммад,
Қўшиққа ширин орзу тўла сас аралашди.

Иқрор

Шафтолининг гули фақат, оқдир, деманг,
Йигит ёрсиз бўлса, кўнгли чоғдир, деманг.
Хаёлимда ёлғиз гўзал яшар мудом,
Мени ҳаргиз бу дунёда тоқдир, деманг.

Излаб-излаб, найлай, унга етолмадим,
Рози дилим ёниб изҳор этолмадим.
Ҳаётдан кўз юмиб, бевақт кетардим-у,
Аммо ундан кўнгил узиб кетолмадим.

Ким ўзи у, исми нима? — билмам, ҳатто,
Гўё узоқлардан келган шўх бир наво.
Ҳар лаҳза бу нотинч қалбим сеҳрлади,
Бахтим бўлиб туюлган қиз — умидми ё?

Асалдан ҳам ширин нарса — хаёл экан,
Ақл деган ҳам унга кўп лол экан.
Ишқ дардида тўлғонса гар ошиқ йигит
Дардига ҳам якка даво — висол экан.

Шафтолининг гули фақат оқдир, деманг,
Йигит ёрсиз бўлса, кўнгли чоғдир, деманг...

Ёр-ёр

Шилдир-шилдир оққан жилға тинармиди, ёр-ёр,
Дил дардини ул бағритош билармиди, ёр-ёр.
Ҳадсиз хаёл тоғларнинг оҳуси ул, ёр-ёр,
Қалби боғнинг армони ул, орзуси ул, ёр-ёр,
Қуёшга ҳеч етолмайди кунгабоқар, ёр-ёр,
Нечун яна ўз жонини ўтда ёқар? Ёр-ёр.
Шу оламнинг тароватн — баҳор фасли, ёр-ёр,
Баҳоримдан ўргилай, ул — дилдор асли, ёр-ёр.
«Бағритош» ҳам дедим баъзан йўқламаса, ёр-ёр,
Фақат қоши камонини ўқламаса, ёр-ёр.
Излаб, ҳижрон даштида бахт ташнасиман, ёр-ёр,
Билмам, қачон дейди «Вафо чашмасиман, ёр-ёр».

Муҳаммаджон ШАРОПОВ.

Диққат: таклиф

ФУТБОЛ: «ҚИРҚ МИНУТЛИК ҚАҲ-ҚАҲА»

Қадим-қадимдан спорт билан санъат доим ҳамкорликда камол топган. Катта халқ сайилларини кўз олдимизга келтирайлик. Бир томонда улоқ, иккинчи томонда эса аския, ўйин-кулги авжига чиққан, эл-улус мамнун бўлган.

Мана, севимли командамиз «Пахтакор»нинг мухлислари оршиқиб кутаётган дамлар — 1-лигага янги футбол мавсуми бошланишига оз қолди.

Футболчиларимиз бу йил ўз маҳоратларини қай даражада намойиш этмоқчилар? «Пахтакор» қандай кароматлар кўрсатади? Мухлисларни қувонтирадиган бирор янгилик борми? Орзу-умидлар билан стадионга борган ишқибозлар ҳафсаласи пир бўлиб қайтмайдими?

Жумҳуриятимиз Ёзувчилар уюшмаси қошидаги «Усарфильм» муаллифлик бирлашмасининг ижод аҳли миллий, маънавий ва ижодий анъаналаримизни, инсоний қадриятларимизни, ота-боболаримиздан бизга мерос бўлиб қолган удумларимизни тиклаш, кенг тарғиб этиш ва бу эзгу ишда барча истеъдод эгаларини ҳамкорликда ишлашга чорламоқда ва янги-янги таклифларни ўртага ташламоқда.

«Усарфильм» ижод аҳлининг навбатдаги ташаббуси — «Пахтакор»нинг шу йил 17 ва 20 апрель кунлари Тошкентда ўтказиладиган футбол ўйини бошланишидан олдин «қирқ минутлик қаҳқаҳа» программаси билан футбол ишқибозларига кулгу улашиб, барчанинг димоғини чоғ қилиш.

Шу кунлари жумҳуриятимизга донғи кетган Қўқон аскиячилари клуби «Футбол», «Шахмат ўйини» каби янги-янги пайровлар билан футбол ишқибозларини хушнуд қилишга тайёргарлик кўрмоқдалар.

Футбол мавсумини кулги, қаҳ-қаҳа, аския билан бошласак, қандай бўларкин? Ўрта ҳисобда 50 тийинлик қўшимча билет тарқатилиши мўлжалланмоқда. Стадионга келганлар қўшалоқ байрамдан баҳра оладилар.

Футбол ишқибозлари-ю, кулги шайдолари эътиборига шу таклифни ҳавола этяпмиз. Муштарийлар бунга нима дейишаркин?

Ғанижон МАҲМУДОВ,
«Усарфильм» қошидаги «Футболда аския» номли дам олиш программаси ташкилий қўмитаси аъзоси.

ЯНГИ САҲНА АСАРИ

ЎЙҒУР номли Сурхондарё вилоят ўзбек мусиқали драма театрида Шароф Бошбековнинг «Тақдир дарвозаси» пьесаси асосида тайёрланган спектакль премьераси бўлиб ўтди. Тақдирлари хилма-хил бўлган турли авлод кишиларининг ўзаро муносабатлари ҳақида ҳикоя қилувчи бу комедияни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, режиссёр М. Равшанов саҳналаштирган. Ижодий жамоанинг янги саҳна асари томошабинларда катта қизиқиш уйғотди. Яқин орада бўладиган спектаклларга ҳамма билетлар аллақачон сотиб бўлинганлиги ҳам шундан далолат беради. Янги постановка ҳозир вилоятда ўтаётган театр кунлари программасига киритилган. Терманлик артистлар бу премьерани вилоятнинг кўпгина ноҳиялари ва шаҳарларида намойиш қиладилар.

МУҲАББАТ ҒАЛАБА ҚИЛДИ

Ишбилармон кишилар чўпон Аҳмадга шундай таклиф қиладилар; сен қўй берасан, қиз эса сеники бўлади. Лекин уларнинг ниятлари амалга ошмади. Аҳмад ва Гуля танишишлари биланоқ бир-бирларини севиб қолишди, нопок одамларнинг фисқу-фасодларини шамолга учириб, покиза туйғуларга доғ туширишмади. Туркманистонлик ёш режиссёр Мурод Алиевнинг «Ченч» деб аталган биринчи бадиий фильмида ана шу воқеа тўғрисида самимият билан ҳикоя қилинади.

— Фильмни жумҳурият комсомоли Марказий Қўмитасининг буюртмаси асосида унинг маблағлари ҳисобидан суратга олдик, — дейди Туркманистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати М. Алиев. — Ёшларни маънавий жиҳатдан тарбиялаш масалалари кун сайин ўткирлашмоқда. Аввалги обрўсини йўқотган ва янги обрў орттира олмаётган ёшлар тўғри ҳаёт йўлини машаққат билан излаб топмоқда.

Ўрта Осиё жумҳуриятлари ёш кино ижодкорларининг Ашхободда бўлган фестивалида ёшларни тарбиялашнинг долзарб масалалари ижодий мунозаралар марказида турди.

Асарлари фестиваль совринига сазовор бўлган муаллифлар орасида М. Алиев ҳам бор. Унинг «Ченч» фильми «Кино юлдузлари — 90» деб аталган совет киноси актёрларининг иккинчи Бутуниттифоқ фестивалига ҳам тақдим этилган.

(ТАСС мухбири).

Учрашув олдидан... Сураткаш А. МИРЗАЖОН.

«Семья» хафталиги ва қўшма Совет — Британия «Энергоинформатика» илмий — ишлаб чиқариш корхонаси В. И. Ленин номидаги совет болалар жамғармаси, СССР Халқ таълими давлат қўмитаси ва СССР Журналистлар уюшмасининг Космик комиссияси иштирокида

XXI АСР ЎЙИНЧОҒИ

БУТУНИТТИФОҚ КОНКУРСИ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

КОНКУРС ШИОРИ: Хотирага эга бўлиб туриб, биз ишонамиз, Ишончга эга бўла туриб, биз умид қиламиз, Умидга эга бўла туриб, биз орзу қиламиз, Орзуга эга бўла туриб, биз ҳаракат қиламиз!

КОНКУРС УЧ ҚИСМ БЎЙИЧА ЎТКАЗИЛАДИ

БИРИНЧИ ҚИСМ:

Космик ўйинчоқлар — болакай фикрини ва инсон ҳаётининг ўйинли ифодасини фазога йўналтириши лозим. Илмий-техник тараққиёт ютуқлари, болакайнинг машиналарни янги турларига экологик мослашиши, асбоб-ускуналар, янги ахборот технологияси ташвиқоти «космик ўйинчоқлар»да ўз ифодасини топган бўлиши мумкин. Бу, шунингдек, хусусий компьютер учун ўйинли, ўқув дастури бўлиши мумкин, шу билан бирга, бундай ўйинчоқ табиатдаги мураккаб ўзаро боғлиқликни ёки фазода тинч инсоний мулоқот жабҳаларини оддий воситалар билан моделлаштирган ҳолда жуда содда бўлиши мумкин.

ИККИНЧИСИ ҚИСМ:

Илмни оширадиган (ривожлантирадиган) ўйинчоқлар — илк шақилдоқдан бошлаб болакайнинг ақлий заковатини юксалтиришга ва унинг билиш маданиятини шакллантиришга йўналтирилган бўлиши керак. Ўйин — болакайнинг дунё ва унинг тузилиши тўғрисидаги амалий фикрлаш шаклидир, ва шунинг учун конкурснинг ушбу қисмига тақдим этилган ўйинчоқлар болаларнинг умумий ва махсус ақлий қобилиятини шакллантиришга йўналтирилган бўлиши лозим. Улар таълим берадиган ўйинчоқлар (конструкторлар, моделлар, қадамалар — нақш ва шундай нақш ишлаш санъати) бўлиши, ифодали ўйинчоқлар (қўғирчоқлар, ҳайвонлар, театр ўйинчоқлари) бўлиши, шунингдек, овунчоқ ўйинчоқлар, мусиқавий ўйинлар, чақалоқлар, мактабгача ёшдаги болалар, ўқувчилар ва ўсмирлар учун ўйинчоқлар бўлиши мумкин.

УЧИНЧИ ҚИСМ:

Фольклор (халқ оғзаки ижоди — халқларнинг урф — одати, маросимлари, расм-русуми, қўшиқ ва бошқа турмуш ҳодисалари мажмуи) **ўйинчоқлар.** Улар олис-олис асрлардан бизгача етиб келган ва инсонга оқил мавжудот бўлишга ҳамда охир оқибат космик кемаларни учиришга кўмаклашгандир. Таассуфки, инсон шахсининг емирилиши бора-бора «унут бўлган» халқ ўйинчоқларида ҳам ўз аксини топди. Бу ўйинчоқлар эса, жуда катта аҳамиятга эга — кичкинтойни нафақат ўз халқи маданияти ва анъаналари билан таништиради, шунингдек, уни бошқа халқларни ҳам севишга ва тушунишга ўргатади. Конкурснинг бу қисмида нафақат сиз ўзингиз ўйлаб топган ва яратган ўйинчоқлар ва ўйинларгина эмас, балки сиз ўз хотирангиз ва яқинларингиз хотираси бўйича қайта тиклайдиганингиз халқларимизнинг ўтмиш маданияти бойликлари ёки рўзнома ва жаридаларнинг анча илгариги тахламларидан, музей стендларидан излаб топганларингиз нарсалар ҳам ғолиб бўлиши мумкин. Келинг, ушбу доно халқ ўйинчоқларини ҳаётга қайтарайлик, токи улар бизнинг болаларимиз бармоқларига — эпчиллик, кўзларига — ўткирлик, қулоқларига — сезгирликни қайтарсинлар ва уларнинг қўлига компьютерлар тушмай туриб, дарахт, тош, тери, газмол, темирни англашга ва севишга ўргансинлар.

КОНКУРСДА ҚАТНАШИШ УЧУН:

Дизайнерлар, малакали ва хаваскор рассомлар, ўргамчик усталар, шунингдек, бадиий хунармандчилик усталари, корхона, олий ўқув юртлари, илмий — тадқиқот институтлари, мактабгача тарбия муассасалари, мактаблар, пионер саройлари ва ёшлар илмий — техник ижодиёти уйлари ижодий жамоалари ТАКЛИФ ЭТИЛАДИЛАР. Биз конкурсда қатнашиш учун ҳар бир оилани — қизларни ва ўғил болаларни, ўйинчоқларни ўзи ясайдиган ёки қўлбола ўйинчоқлар тўгарагига қатнайдиган хаёлпарастлар, шунингдек, ўз болалигига қайтиш ва эслаш ҳамда ўз ўйинлари ва ўйинчоқлари тўғрисида ҳикоя қилиш имконияти бўлган ота-оналар, бувилар ва бувaларни таклиф этамиз. Мазкур муҳим конкурсда қўлларида улкан бойликлар — ўтмиш ўйинлари ва ўйинчоқлари ҳақида халқларнинг хотиралари тўпланган этнографлар, ўлкашунослар, кутубхоначилар, музейлар ходимларининг иштирокига жуда умидворлик билдирамиз.

ҒОЛИБЛАРГА МУКОФОТЛАР:

БОШ СОВРИН. Ғолиб — ўйинчоқ 1991 йилда парвоз қиладиган космик кема бортида сафарга отланади. Бош совринга лойиқ топилган ўйинчоқ муаллифи, шунингдек, 10.000 сўм пул мукофоти олади.

«Космик ўйинчоқлар», «Илмни оширадиган (ривожлантирадиган) ўйинчоқлар» ва «Фольклор ўйинчоқлар» қисмлари бўйича **КОНКУРСИНИНГ БИРИНЧИ СОВРИНИ** — муаллифларга 1991 йилнинг халқаро кўргазмаларига бориш ҳуқуқини, шунингдек 2.500 сўм миқдорида пул мукофотини беради.

Конкурснинг уч қисми бўйича **ИККИНЧИ СОВРИНИ** 1.500 сўм миқдорида мукофотлашни кўзда тутади.

Уч қисм бўйича **УЧИНЧИ СОВРИННИНГ** хар бири 1.000 сўмдан қилиб белгиланган.

Бундан ташқари, ўзига хос эскизлар (хомаки нусхалар), расмлар ва ўйинчоқлар муаллифлари конкурс дипломлари ва қимматбаҳо рағбатлантирувчи совринлар билан тақдирланадилар.

СИЗНИНГ ИШТИРОКИНГИЗ ҚУЙИДАГИ КЎРИНИШЛАРДА БЎЛИШИ МУМКИН:

— ғоя ва таклифлар
— расм ва тасвирлар
— чизма ва лойиҳа
— тажриба ва серия намуналари
— ясалган буюмлар ва топилмалар

«XXI АСР ЎЙИНЧОҒИ» КОНКУРСИ БИЛИМЛАР КУНИ — 1990 ЙИЛ 1 СЕНТЯБРГАЧА ДАВОМ ЭТАДИ

Машҳур ўйинчоқ усталари рассом — дизайнерлар, космонавтлар, психологлар, педагоглар, халқ хунармандчилиги усталари ва албатта, турли ёшдаги болалардан ташкил топган жюри конкурс якунларини чиқарадилар.

Таклифларингизни «XXI аср ўйинчоғи» конкурси ташкилий қўмитаси жойлашган қуйидаги кўнимгоҳга йўлланг: **109180 Москва, — 3-Голутвинский тор кўчаси 2 уй, «Энергоинформатика» қўшма илмий — ишлаб чиқариш корхонаси.** Сўраб билиш учун телефон: 238-34-09.

Тил тараққиёти жамият тараққиёти билан узвий боғлиқ. Бу эса турли даврларда яратилган хилма-хил маъно касб этувчи сўзларни ўз даври ёзувида, асл нусхада ўқиш ва тушунтира билишни тақозо этади.

Ҳозирги кунда тил, адабиёт, фалсафа ва медицина каби соҳаларга оид тарихий манбаларни, қўлёзмаларни ўрганувчи мутахассислар кундан-кунга камайиб кетаяпти. Архив ва кутубхоналарда, қўлёзмалар жамғармасида сақланаётган бебаҳо меросимиз ўрганилмай қолаётир. Ваҳоланки, Ўзбекистон ССР Фанлар Академиясининг мухбир аъзоси, профессор Бўрибой Аҳмедов айтганидек: «Тарихга адолат кўзи билан қараш, тўғри муносабатда бўлиш ҳаммамизнинг бурчимиздир». Бунинг учун тил ва ёзувимиз тарихига оид манбаларни тўғри талқин қиладиган, эски ўзбек ёзувини равон ўқийдиган кўплаб малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш лозим. Яқинда Раҳмат Бобоқуловнинг мустақил ўрганувчиларга мўлжалланган «Эски ўзбек ёзуви» китоби чоп этилиши шу мақсадни кўзда тутади. Рисола барча қизиқувчиларга мўлжалланган.

Китобча амалий ва назарий машғулотларни ўз ичига қамраб олувчи бир неча бўлим ва илова қисмидан иборат. «Эски ўзбек ёзуви ҳарфлари» бўлимида эски ўзбек алифбоси, ундаги ҳарфларнинг ўзига хос хусусиятлари алоҳида-алоҳида изоҳланади. Масалан, шаклдош ҳарфлар маълум гуруҳга ажратилиб, остки ва устки нуқталари билан фарқланиши кенг баён этилади. Мазкур ҳарфларнинг сўзда қўлланилиш қонуниятлари, яъни ёзилиш қоидаси, ҳар икки томонлама ёки бир томондан қўшилиб ёзилиш турлари, талаффузи ҳозирги алифбо билан қиёсланган ҳолда тушунтирилади.

Мавжуд 32 алифбо тўлиқ ўзлаштирилгандан сўнг уларнинг бир-бирига қўшилиш қоидалари баён этилади. Алифбо тартиби асосида ҳар бир ҳарф бошқа ҳарфга қўшилиб бўғин ҳосил қилиши содда йўл билан кўрсатилади.

«Ҳарфларни бир-бирига қўшиб, сўзлар ҳосил қилиш» қисми рисоланинг асосий бўлимидир. Бунда соддаликдан мураккабликка ўтиш асосида ҳарфлар аввало алоҳида кўринишда келтирилиб, сўнгра қўшилиб ёзилиш шакли ёзиб кўрсатилади. Бу усул маълум даражада осон ўзлаштиришга, тўғри ўқишга ёрдам беради. Шу тарзда мисоллар ёзишга киришилади, эски ўзбек ёзуви қоидаларидан келиб чиқиб, ҳарфларнинг ҳар тўрт кўринишига сўзлар танланади. Масалан, алиф ҳарфи сўзнинг бошида, сўз ўртасида, сўз охирида алоҳида ва қўшилиб ёзилиш ҳолатларига мисоллар келтирилади.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, ҳозиргача чоп этилган эски ўзбек ёзувини мустақил ўрганишга бағишланган рисолаларда бу қадар батафсил тушунтирилган эмас. Муаллиф ҳозирги кун талабидан келиб чиқиб, саводхонликни оширишнинг қулай усулини тўғри танлаган.

Рисолада эски ўзбек ёзувини ўрганишдаги ички қонуниятларга кенг ўрин ажратилганидек, муаллифнинг ўз дастхати билан ёзилган тарихий ҳикоятларнинг илова тарзида келтирилиши мустақил ўрганиш талаби асосидадир. Мазкур илова қисмида аввал кичик-кичик, сўнгра ҳажми каттароқ, шунингдек, мураккаб матн асосида ёзилган манбалар — ҳикоятлар ўрин олган. Бу эса ўқувчини мустақил шуғулланишга, ноёб манбаларни эркин ўқий олишга ундайди, кўникма ҳосил қилади.

Дастлаб эълон қилинган дарслик ва қўлланмалар баъзи камчиликлардан холи бўлмаганидек, мазкур китобчада ҳам назарий номукаммаллик ва жузъий камчиликлар йўқ эмас. Аввало, рисоланинг кириш қисмида эски ўзбек ёзувига Ўрта Осиё халқлари тарихи билан боғлиқ ҳолда кенг маълумот берилмаган. Бундан ташқари, эски ўзбек алифбоси жадвали тўлиқ келтирилиши керак эди. Илова қисмидаги қизиқарли ҳикоятларда имло хатолар бўлиши билан бирга кўп ўринларда бир хил принципга риоя қилинмаган. Шундай бўлса-да, мустақил ўрганувчиларга мўлжалланган «Эски ўзбек ёзуви» рисоласининг нашр этилишини табриклаш лозим. Чунки, у кўп асрлик ўз ёзувимизни биз билан тезроқ ҳамнафас қилишни кўзда тутгандир.

Зиёдулла ҲАМИДОВ,
филология фанлари номзоди.

ТВ

8 АПРЕЛЬ — ЯКШАНБА

МАМЛАКАТ ҲАВО ҲУЖУМИДАН МУДОФАА ҚЎШИНЛАРИ КУНИ

● ЎзТВ I

9.00 «Ассалому алайкум», Мусиқий ахборот. 10.00 Мактаб ўқувчилари учун. «Компьютер сабоқлари». 10.25 «Содиқ дўстим Санчо». Бадиий фильм (Рига киностудияси). 11.45 «Муаммо билан юзма-юз». 12.35 Спорт программаси. 1. Хотин-қизлар командалари ўртасида волейбол бўйича СССР чемпионати. «Автомобилист» (Тошкент) — «Аврора» (Рига). 2. Шахмат шарҳи. 13.45 Болалар учун театр. «Ёғоч қирол». Қашқадарё вилояти Муллатўйчи Тошмуҳамедов номли мусиқий драма театрининг спектакли. 15.00 «Алифбо сабоқлари». 15.35 «Бугун — Ҳаво ҳужумидан мудофаа қўшинлари куни». «Ватаннинг ҳаводаги қалқони». Генерал-лейтенант В. С. Рувимов билан суҳбат. 16.05 «Халқ ижодиёти». Мусиқий программа.

* * *

18.00 Кўрсатувлар программаси. 18.05 Мактаб ўқувчилари учун. «Санъат ғунчалари». «Дангара қалдирғочлари». 18.50 «Шаҳарларимиз жамоли». 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.45 «Экран табассуми». Кинокўрсатув. 20.30 Москва. «Вақт». 21.00 «Якшанба оқшомида». Мусиқий программа. 22.00 «Ахборот». 22.20 Экранимизда биринчи марта. «Армон». Бадиий фильм («Ўзбекфильм»). 23.50 Кўрсатувлар программаси.

● МТ I

7.30 Спорт ҳамма учун. 7.45 Ритмик гимнастика. 8.15 «Спортлото» тиражи. 8.30 «Эрта саҳарлаб». Болалар учун кўрсатув. 9.30 «Ватан хизматида». 10.30 Тонгги дам олиш программаси. 11.00 Саёҳатчилар клуби». 12.00 Ғалабанинг 45 йиллигига. «Ўлим архиви». Беш серияли телевизион бадиий фильм. 4-серия. 13.45 «Здоровье». 14.30 «Бугун — Ҳаво ҳужумидан мудофаа қўшинлари куни».

14.45 «Мусиқий киоск». 15.15 «Қишлоқ янгиликлари». Панорама. 16.30 Болалар информацион-публицистик программаси. 18.00 «Ер — она масканимиз». Фотоконкурс. 18.05 Ж. Сарман. «Мамуре». ССР Иттифоқи Давлат академик Малий театрининг фильм-спектакли. 20.30 «Вақт». Янгиликлар телевизион хизмати. 21.00 «Абадият ҳақида ўйлар». 21.15 «Гжель — рус мўъжизаси». 22.05 «Балет, балет...».

● МТ II

7.30 Зарядкага сафланинг! 7.45 «Ватан осмонини ҳимоя қилиб». Ҳужжатли фильм премьераси (Мудофаа министрлиги). 7.55 «Шартял». Марий АССР Тогли Марий ноҳиясидаги Пайгус фольклор жамоаси ижросида маросим саҳналари. 8.20 «Рисоладаги эр». Бадиий фильм, субтитр билан («Мосфильм»). 9.50 Иттифоқдош жумҳуриятлар кинопублицистикаси. «Касбим ўқитувчи». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси (Душанбе). 10.10 От спорти. «Ливерпулча стипль-чез»». Англиядан кўрсатилади. 10.40 «Навбат сизга, артист». Любовь ва Виктор Анисомовлар. 11.00 «Саёҳатчилар клуби» (сурдо таржимаси билан). 12.00 «Совет Россияси» видеоканали. 14.30 Л. Бондаренко чалади (баян). 14.40 «Планета». Халқаро программа. 15.40 «Биз яшаётган олам». Режиссёр Л. Кристи фильмлари: «Лейтенант Шмидт», («ЦСДФ») «Кечки поездга битта билет» («ЦСДФ»). 16.15 «Телемарафон». РСФСР Театр арбоблари уюшмаси жамғармасининг хайрия концерти. 19.15 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Портда». Мультфильм. 19.30 РСФСР Театр арбоблари уюшмаси жамғармасининг хайрия концерти (давоми). 20.30 «Вақт». Янгиликлар телевизион хизмати (сурдо таржимаси билан).

БИЛДИРИШ

ЁШ ВА БОШЛОВЧИ ШОИРЛАР ДИҚҚАТИГА!

ЎзССР Ёзувчилар уюшмаси қошида «Овоз» номли тўгарак тузилмоқда. Тўгарак мақсади — ёш истеъдодларни тарбиялашдир. Унга 16 ёшдан 24 ёшгача бўлган, шеърият машаққатларидан қочмайдиган, мунтазам иштирок эта оладиган ва интизомга амал қиладиган йигит-қизлар махсус суҳбатдан ўтказилганларидан сўнг қабул қилинадилар. Суҳбат 7—8 апрель кунлари соат 11.00 дан 14.00 гача Ёзувчилар уюшмаси биносида ўтказилади.

Тўгаракка 15-20 аъзо қабул қилинади.

Шеърият кенгаши.

Муҳаррир Жаббор РАЗЗОҚОВ.

«Ёш ленинчи»
«Молодой ленинец» орган ЦК ЛКСМ Узбекистана
Издается на узбекском языке.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, ТОШКЕНТ ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32-УЙ.
ТЕЛЕФОНЛАР:
ҚАБУЛХОНА — 32-56-58
ХАТЛАР БЎЛИМИ — 32-54-65.
513500 НУСХАДА ЧОП ЭТИЛАДИ.
ИНДЕКС: 64607.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Р — 04191. Д. — 23211.